

SOKOLOVSKO

Č. 1
2019

Letecký pohled na náměstí. (viz článek na str. 31)

Menší keramická mozaika s motivy divadelní-harlekýnské masky na domě č. p. 340. (viz článek na str. 21)

Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova: Evropa investuje do venkovských oblastí

Obsah:

Po stopách rodu s rybou v erbů: 2. část (Jan Boukal).....	2
Hřbitov zajateckého tábora v Jindřichovicích a jeho obnova (Vladimír Bružeňák).....	3
Osud rodiny četníka Josefa Peterky (Čeněk Malý).....	8
Úryvky z židovských osudů... (Helena Kavková).....	12
Tři zapomenuté osudy z Kraslicka a Sokolovska (Jiří Klůc).....	16
Opona a mozaiky na fasádě bývalého soko- lovského divadla a jejich autorství (Jiří Kubiček).....	21
Zapomenutý pomník padlým v Kraslicích (Pavel Paluch).....	25
Výstavba na náměstí Budovatelů v Sokolově (Jan Rund).....	31
Sokolovští Svědkové Jehovovi v 50. letech (Markéta Štekllová).....	35
Po stopách třetíhoh na Sokolovsku (Petr Vrba).....	39

Slovo redakce

BMW na Sokolovsku

Sokolovsko se dočkal! Po Chebu a Ostrově, kde již několik let úspěšně provozují průmyslové zóny, zaměstnávají lidi z celého kraje a získávají extra daně do obecních rozpočtů, se mezi obcemi Vintířov, Dolní Nivy a Lomnice postaví testovací polygon světově známé společnosti BMW. Ne že by na tom nějak zvlášť záleželo, ale tuto stavbu jednoznačně podporují. Jedná se o příklad aktivity založené na nejmodernějších technologiích, a proto může jednou pro vždy změnit celé Sokolovsko. K lepšímu. Region, který 150 let žil z uhlí a také těžbou uhlí trpěl, se s velkou pravděpodobností dočká špičkového zařízení, které má šanci nejenom zaměstnávat vysoce kvalifikované odborníky, ale svým většinou přilákat další špičkové technologické firmy. BMW si již stihla vytvořit seznam úkolů, co vše by se mělo u nás změnit, aby se jim zde dobře pracovalo. Patří mez ně i změna špatné image regionu, která je typická pro všechny těžební oblasti světa. Mikroregion Sokolov – východ i MAS Sokolovsko se, často navzdory podmínkám, pokouší o celou řadu rozvojových projektů, které se pochopitelně rozsahem ani významem nemůžou jakkoliv srovnávat s akcí BMW, stačí jen porovnat rozpočty uvedených počínů. Přesto právě v oblasti změny image máme co nabídnout. Například vytvořený, odzkoušený a postupně do života zaváděný produkt „Sokolovské kulturní září“, do kterého se již zapojuje na 10 obcí, má nepochybně potenciál zásadně změnit vnímání Sokolovska v široké veřejnosti ČR. Považuji to za dobrý příklad toho, že ke zdravému rozvoji regionu jsou třeba velké strukturální akce, stejně jako akce skromnější, dělané s osobním nasazením s využitím šikovnosti a dobré znalosti prostředí.

M. Makovička

Titulní strana: Slavnostní otevření rekonstruovaného hřbitova válečných zajatců v Jindřichovicích 22. října 2018. (viz článek str. 3)

SOKOLOVSKO Časopis obyvatel a přátel Sokolovska
Ročník 10, číslo 1 / 2019
Vydává: MAS Sokolovsko, o. p. s.
Editor: Ing. Miroslav Makovička
Redakce: v.bruzenak@seznam.cz
Údaje o distribuci: <http://mas-sokolovsko.eu>

Výkonný redaktor: PhDr. Vladimír Bružeňák
Redakční rada: Ing. Miroslav Makovička,
PhDr. Vladimír Bružeňák, Ing. Petr Krása,
Ing. Michael Rund
Registrační číslo: MK ČR. 19466
Za obsah příspěvků zodpovídají autoři.

Po stopách rodu s rybou v erbu: 2. část

Hýzrlové z Chodů

Ve druhém díle tohoto seriálu se zaměříme na nejznámější a neúspěšnější rod s rybou v erbu, pocházející z našeho kraje. Oním rodem byli Hýzrlové z Chodů (německy Hiesler von Chodau, popř. Hiesler). Predikát „z Chodů“ (tj. z dnešního Chodova) jim ovšem nenáležel od nejstarších dob. Patrně prvním známým Hýzrlem byl Mikuláš (Nickel) Hýzrle, doložený roku 1434 jako pán Nejdku. Tento Mikuláš je velmi pravděpodobně totožný s Mikulášem Hýzrlem, který se v letech 1436–1438 psal podle Skalné (Vildštejna) na Chebsku. Na počátku roku 1439 ovšem bratři Václav, Albrecht a Jan Hýzrlové Skalnou prodali Gumebauerům. Vztah vůči Mikuláši není známý, snad se mohlo jednat o jeho syny.

Chebská kronika Pankráce Engelharta nás zpravuje o tom, že jistý pan „Hýzrle“ byl roku 1455 popraven Chebskými, neboť náležel mezi šlechtice, kteří z již dříve dobytého hradu Boršengrýna v dnešním Úbočí u Dolního Žandova podnikali loupežné výpravy po okolí. Přesnější identifikace Hýzrleho není možná, ovšem může se jednat buď o Jana, nebo Albrechta Hýzrleho. U Václava jsme si jisti tím, že v následujících letech žil. Od roku 1452 byl totiž zemským sudím (Landrichter) na Loketskú a od roku 1476 se honosil predikátem „z Drahovic“. Na Drahovicích (dnes v Karlových Varech) je doložen ještě jiný Hýzrle – jeho syn Matouš / Mates. Oba jsou zmíněni i v obnovené exkomunikaci na služebníky Matyáše Šlika, vydané papežem Sixtem IV. roku 1484. V té se objevuje i jméno Jindřicha Hýzrleho (Hisserl) zvaného Vonderdych, pána hrádku v Doubí, a chodovského plebána Jindřicha „Misserla“, jenž rovněž mohl být členem rodiny Hýzrlů. Hýzrlové se ovšem posléze stali nepřáteli Šliků a ti roku 1490 vypálili Václavu Hýzrlemu tvrz v Chodově. Václavův syn Mates Hýzrle z Polomi, honosící se úřadem chebského „zemského správce“ (Pflegera), v bojích proti Šlikům pokračoval a stal se reprezentantem loketských manů se stejnými zájmy. Proto byl

vybrán jako posel ke králi Vladislavovi Jagellonskému a roku 1503 mu v Budíně předložil stížnost na Šliky. Šlikové v témže roce navíc Hýzrlům dobyli a vypálili tvrz v Dalovicích, neboť místní pán Albrecht Hýzrle byl spojencem nepřítele Šliků Šebestiána Pluha. Potomci Albrechta Hýzrle byli vlastníky Dalovic ještě ve 20. letech 16. století.

Tzv. loketská válka se Šliky (o níž již byla často řeč v předchozích číslech Sokolovska) byla pro rod Hýzrlů osudová. Ještě v době jagellonské se patrně v důsledku ztráty svých sídel a dřívějších konfliktů rozhodli raději odejít do středních Čech, kde se jejich sídla stala např. Cholupice či Kunratice (obojí dnes součástí Prahy). Jak ovšem dokládají dochované prameny, některé z majetků na území starého Loketska si ponechali a propůjčovali či pronajímali je za symbolickou cenu městu Karlovy Vary. Nejznámější člen rodu, Jindřich Michal Hýzrle z Chodů, se narodil roku 1575 a byl synem Kryštofa Hýzrleho a Lidmily Robmháповé. Svou kariéru započal jako panoš na dvoře arciknížete Arnošta, jehož doprovázel na diplomatických jednáních v různých

částech Evropy. Již tehdy ovšem mladý Hýzrle věděl, že se jeho řemeslem stane válka. Od roku 1594 se intenzivně účastnil válek proti Turkům v Uhrách. Válečné pole ovšem roku 1597 opustil, neboť po svém strýci Janovi Hýzrlemu zdědil statek Zálezly. Během dědického řízení se Hýzrle seznámil s Annou Šanovcovou, jež se záhy stala jeho manželkou. Po několika letech rodinného života na tvrzi v Zálezlích se ovšem vrátil do Uher válčit s Turky a sloužil pod Ladislavem ze Šternberka, Heřmanem Kryštofem Ruswormem či Volfem Illburkem z Vřesovic. V Uhrách byl jeho spolubojovníkem i Albrecht z Valdštejna. Průběžně se ovšem vracel i domů na svou tvrz, kde jej vždy očekávala manželka s novým potomkem. Na přelomu let 1607/1608 vykonal coby dvořan cestu po západní Evropě, během níž navštívil mimo jiné i Paříž a Londýn. Přestože byl po vpádu Pasovských do Čech Hýzrle kvůli svému obojakému jednání obviňován ze zrady českých stavů, Rudolf II. ocenil Hýzrlovy dřívější služby Habsburkům a roku 1611 povýšil Hýzrleho do stavu říšských svobodných pánů. Roku 1618 uvažoval o odchodu z Čech a prodal svou tvrz v Zálezlích Pavlovi z Řičan, nedlouho poté ale vypuklo v Čechách stavovské povstání, což bojechtivého Jindřicha přimělo změnit jeho plány. Rodinu nejprve „odklidil“ do bezpečí tvrze Opálka na Klatovsku a později do Pasova a poté se aktivně zapojil do bojů proti českým stavům ve vojscích generálů Buquoye a Dampierra. Díky své věrnosti Habsburkům pak pro Hýzrleho nebylo nijak obtížné získat tvrz Čestice a Lčovice v jihozápadních Čechách. Pro své zásluhy byl roku 1628 povýšen do českého panského stavu. Zemřel roku 1665.

Život Jindřicha Hýzrleho známe velmi podrobně zejména díky tomu, že po sobě zanechal rozsáhlé paměti pod názvem „Život, v němž se obsahují některé jízdy a tažení“, které se do dnešních dob dochovaly v české i v německé verzi. Rod Hýzrlů ovšem čekal brzký pád. O Čestice přišli Hýzrlové již za Jindřichova života a jeho nástupce František Michal Hýzrle prodal roku 1694 i Lčovice. Rod pak držel pouze drobné statky v severozápadních Čechách, kde roku 1776 zemřel poslední mužský člen rodu – litoměřický kanovník Bernard Hýzrle

Jan Boukal

Erb Hýzrlů z Chodů z tzv. dírenského erbovníku.

Hřbitov zajateckého tábora v Jindřichovicích a jeho obnova

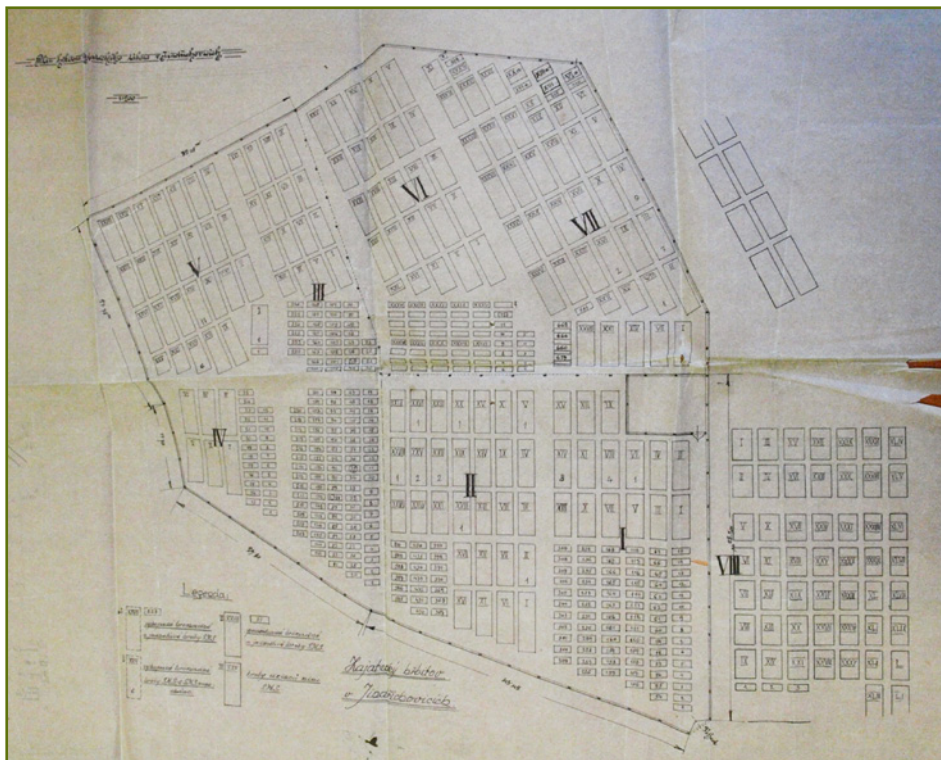
V lesích nedaleko městečka Jindřichovice, ve směru na Rotavu, se dlouhá léta nacházely dva zanedbané velké kamenné kříže, jeden katolický a jeden pravoslavný, zbytky několika dochovaných náhrobků, většinou psaných srbsky a několik betonových sloupků. Jen málokdo věděl, že se jedná o jeden z nej-

Otevřený masový hrob před pohřbením zemřelých zajatců.

Celkový pohled na pravoslavnou část hřbitova v době války.

Celkový plán hřbitova z doby po válce. Napravo je vidět nová část, kde je pohřbena většina italských zajatců.

větších hřbitovů 1. světové války na našem území. Větší povědomost byla o nedalekém mauzoleu, které dodnes uchovává ostatky na 7 379 vojáků ze zemí bývalé Jugoslávie, většinou Srbů, a Ruska. Na hřbitov se pomalu pozapomnělo, snad proto, že většina Srbů, kteří za války v zajateckém táboře zemřeli a zde byli pochováni, byla exhumována a přenesena do mauzolea. Na pohřbené Rusy a Italy, jejichž přesný počet nebyl donedávna znám, se také takřka zapomnělo. Čas od času sice přišel někdo s myšlenkou dát místu důstojný a pietní ráz, ale dlouho byla tato snaha marná. Až do minulého „osmičkového“ roku, tedy do roku 2018, kdy zásluhou Lesů ČR a Karlovarského kraje, za menšího přispění autora článku, dostalo toto místo podobu, jakou si jistě zaslouží.

Hřbitov pro válečné zajatce vznikl zřejmě nedlouho po zahájení provozu jindřichovického tábora, tedy ve druhé polovině roku 1915. Jeho první část bývá na plánech nazývána „Starý hřbitov“ (Alter Friedhof). Nejstarší část „Starého hřbitova“ se skládala ze tří oddělení (oddělení I., II. a III.), k nimž přibyla celkem dvě rozšíření. První rozšíření bylo o oddíly IV., V., VI. a VII. a druhé rozšíření zahrnovalo oddíly VIII. a IX. Číslování však bylo v průběhu roku 1917 změněno a počet devíti oddělení se zmenšil na sedm.

Do února 1917 bylo na nejstarší části pohřbeno 941 zajatců. Následně první rozšíření bylo určeno pro 919 obětí a druhé rozšíření pro 1 166, což by znamenalo 3 026 mrtvých do února 1917, avšak údaj o druhém rozšíření je na dochovaných mapách dopsán tužkou a zřejmě později a zahrnuje tak i oběti zemřelé po únoru 1917. Navíc se nejedná o počty pohřbených, ale o hrobová místa k pohřbení určená, jež byla zaplňována postupně.

Naprostá většina pohřbených na „Starém hřbitově“ byli Srbové, Černohorci a Rusové, o čemž svědčí i pravoslavný kříž, jenž zde byl již v době války umístěn a je zachycen na starých plánech a fotografiích.

Vpravo od vchodu, mimo původní oplocení, byl někdy ve druhé polovině roku 1917 či počátkem roku 1918 zřízen „Nový hřbitov“ (Neuer Friedhof), jenž obsahoval jen jeden oddíl (číslo VIII.) V plánech z válečných dob obsahoval 1 082 hrobových míst (včetně vyhrazeného oddílu pro vlastní vojáky rakousko-uherské monarchie ze strážního oddílu, který zajatce hlídal), při poválečném zkoumání v něm odpočívalo asi 692 zajatců. Prakticky všichni pohřbení na „Novém hřbitově“ byli Italové, jejichž těla zde spočívají dodnes. Hlavně pro ně byl „Nový hřbitov“ zřízen, neboť počty italských vojáků se v táborech monarchie po rakouském průlom u Caporetta v říjnu 1917 rapidně zvýšily.

V listopadu 1918 válka skončila a odchodem posledních zajatců odešli i ti, kteří se o hřbitov starali. Nová československá moc sice v roce 1919 provedla poměrně detailní zmapování prostoru a soupis hrobů, hřbitov však pomalu chátral. Teprve v březnu a dubnu 1922 hlásí vojenské posádkové velitelství v Karlových Varech Ústřední inspekci válečných hrobů Ministerstva národní obrany v souvislosti s plánovanou návštěvou italské delegace stav hřbitova a žádá jeho opravu. Některé nápisy na hrobových tabulkách byly již nečitelné, celá řada dřevěných křížů byla shnilá a popadaná, mnoho hrobů se postupně drolilo a rozpadalo. Brána hlavního vchodu byla sice před možnými nezvanými návštěvníky uzamčena, ale klíč chyběl a zámek byl zrezavělý. Plot byl navíc na několika místech spadlý, tudíž bylo místo přístupno komukoliv. A vandalismus již evidentně existoval tenkrát, neboť (jak čteme v dobovém hlášení) byl náhrobní kámen jednoho srbského kapitána úmyslně povalen a tabulka se jménem ohnuta, skleněná tabulka na hrobě jednoho Itala byla rozbita a písmo z ní seškrabáno.

Ministerstvo s opravami souhlasilo, vyčlenilo k tomu potřebné prostředky a hřbitov byl opraven. V následujícím období provedla italská i jihoslovenská strana mapování míst posledního odpočinku svých státních příslušníků a v jeho rámci došlo i ke dvěma návštěvám hřbitova u Jindřichovic. 1. října 1924 hřbitov navštívil italský atašé v Praze plukovník Belini a o několik dní později, 26. října, sem zavítala delegace složená ze zástupců Království SHS, pozdější Jugoslávie (profesor Procházka, vicekonzul Dajičić a inspektor válečných hrobů Milivoj Cvrčanin), a československé armády (major Chvatoš a kapitán Košťálek). Obě delegace sice byly spokojeny se stávající úpravou hřbitova, ale obě měly odlišný pohled na budoucí řešení. Itálie zastávala názor, že mrtví by měli zůstat pohřbeni na stávajícím místě, zatímco Jihoslované se klonili k francouzskému způsobu řešení válečných hrobů, a to k exhumaci ostatků a jejich přenesení do kostnice. Proto v průběhu roku 1924 začal generální inspektor jihoslovenských válečných hrobů Cvrčanin s delegací cestovat po Československu, a sice za účelem vybrat vhodná místa, kam by byly soustředěny ostatky vojáků Království SHS zahynuvších během války na československém území. Jedním ze tří takových míst (po Olomouci a Trenčíně) byly i Jindřichovice, kde v souvislosti s budouvším mauzoleem začala v roce 1926 exhumace těl vojáků SHS ze zdejšího hřbitova.

1. srpna 1926 započalo 30 vojáků 5. hraničářského praporu z Chebu s exhumáčnickými pracemi, které trvaly do 22. září. Na samotném vyzvednutí ostatků se s majitelem pohřebního

Kresba zobrazující hřbitov po opravě roku 1922.

Kříž na pravoslavné části hřbitova před rekonstrukcí.
(foto V. Bružeňák)

Jeden z mála dochovaných náhrobků před obnovou hřbitova. (foto V. Bružeňák)

ústavu Františkem Farkáčem z Trenčína podíleli pouze dva lidé. Po otevření některých hrobů se zjistilo, že jsou naplněné vodou a že těla v nich jsou poměrně zachována. Bylo proto rozhodnuto tyto hroby neexhumovat a těla ponechat na místě.

Díky exhumacím se také podařilo určit poměrně přesný počet obětí celého zajateckého tábora. K roku 1922, tedy před započatím exhumace, je dle záznamů evidence válečných hrobů Ministerstva národní obrany v Jindřichovicích evidováno 3 855 hrobů, ve kterých spočívalo 2 465 Jihoslovanů, 1 301 Italů a 56 Rusů (z toho 1 Rumun z Besarábie, ovšem s ruským jménem, 1 Lotyš a několik Poláků, což byli všichni též příslušníci ruské carské říše). Asi 30 těl se zřejmě nepodařilo identifikovat. Po Košicích, Milovicích, Velkém Mederu a pražských Olšanech byl tak zdejší hřbitov pátým největším pohřebištem obětí 1. světové války na území tehdejšího Československa. Po exhumaci zaznamenává katastrální vojenský list z počátku 30. let 1 355 pohřbených, což znamená, že na hřbitově zůstalo všech 1 301 neexhumovaných Italů a zhruba 55 Rusů. 1 srbský zajatec z Jindřichovic je pohřbený na hřbitově v obci Liboc (Frankenhammer) a na sokolovském hřbitově jsou pak pochováni 2 Srbové,

Slavnostní otevření rekonstruovaného areálu 22. října 2018.

Bohoslužba při zasvěcení kaple.

1 Rus, 1 Polák (avšak příslušník Ruska) a 1 Ital, kteří s největší pravděpodobností zemřeli při stavbě místní chemičky. Dalších několik jedinců z tábora zemřelo ve vojenských nemocnicích v Praze a je pohřbeno na olšanských hřbitovech.

Na pláncích hřbitova je také vyznačen prostor pro vojáky rakouské monarchie, ale není jisté, kolik jich vlastně v táboře zemřelo a zda v prostoru hřbitova jsou nějakí pochováni. Jisté je, že 17 vojáků z táborové ostrahy (2 z toho Češi), kteří během války zemřeli, jsou pohřbeni na hřbitově městském. 8 z nich dokonce pocházelo ze samotných Jindřichovic, 2 další pak z nedalekých Kraslic.

Hřbitov však sloužil také v průběhu 2. světové války. Na neohrazené srbské části bylo k roku 1949 evidováno celkem 8 válečných hrobů, z toho 4 ženy z jakéhosi pochodu smrti, Polák (Ukrajinec) Vladimír Mareszko ze Lvova (8. 9. 1929–9. 8. 1944) zastřelený na útěku, v březnu 1945 pro výstrahu popravený vojín německé armády, jeden francouzský zajatec zastřelený v Rotavě a 5 vojáků-zajatců ze země Sovětského svazu, z čehož dva jsou, i když zkomolené, jmenováni. Dodatečným pátráním bylo upřesněno, že se jedná o vojína Pavla Vasiljeviče Lazareva (27. 8. 1914–27. 12. 1943), vojína Ivana Vasiljeviče Bespalova (15. 7. 1921–3. 8. 1944) a nadporučíka Nikolaje Ivanoviče Bodrenka (1913–7. 10. 1943). Všichni pracovali jako váleční zajatci ve strojárnách v Rotavě. Bespalov zemřel na pracovní úraz, Lazarev a Bodrenko byli zastřeleni.

V roce 1949 proběhla oprava hřbitova, když za 4 500,- Kčs byly nakoupeny latě a rýgle a vojáci ze sokolovské posádky opravili hřbitovní oplocení. Následně ještě menší úpravy proběhly v 80. letech, poté byl hřbitov ponechán svému osudu a celé místo postupně pohltil les a křoviny. Hroby prakticky zmizely, zůstaly jen zbytky oplocení a dva kamenné kříže, které jako memento trčely na opuštěném místě celá desetiletí.

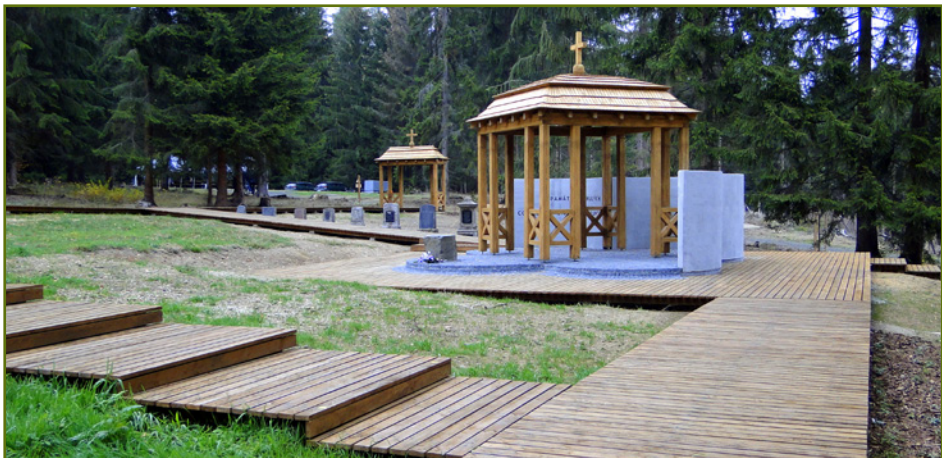

Rekonstruované okolí katolického kříže s čedičovými sloupci.

Kříž po rekonstrukci a odpočinkovým místem a knihou se jmény zemřelých Rusů.

Teprve v roce 2016 zahájil Karlovarský kraj spolu s Lesy ČR úpravy celého pietního místa. Návrh úpravy areálu zpracovala velmi povedeným způsobem projektová kancelář Markant Ing. Miroslava Míky, která navrhla celý areál zbavit náletových dřevin, zdvihnout a pietně umístit poslední dochované náhrobky, oba dochované kříže obložit sloupcovitými čediči (evokace a vzpomínka na práci zajatců v nedalekém čedičovém lomu), vybudovat povalové chodníky po celém areálu, dále zbudovat dva vchody na hřbitov, jeden z pravoslavným a druhý s katolickým křížem, mezi nimi větší kapli s ve čtyřech jazycích psanou vzpomínkou na oběti a u obou křížů postavit odpočinková místa s lavičkami a menšími pultíky s plastovými knihami, kde budou zapsána jména všech zde pohřbených Rusů a Italů i s daty narození a úmrtí. Součástí renovace bylo také umístění několika informačních cedulí, a to nejen u hřbitova, ale i v místě bývalého tábora a u mauzolea. Obnova byla z větší části financována Lesy ČR, na jejichž pozemku hřbitov stojí, a celkem si práce vyžádaly na 2,6 miliónu korun.

Pohled na obnovený areál zajateckého hřbitova.

V roce 100. výročí ukončení 1. světové války, konkrétně v neděli 22. října, byl obnovený hřbitovní areál slavnostně otevřen. Akce se zúčastnila i hejtmanka Karlovarského kraje Jana Mračková Vildumetzová, velvyslankyně Srbska Vesna Mavrič, ruský konzul v Karlových Varech Kirill Popov, zástupce italské ambasády a další desítky hostů. Církevním obřadem, katolickým i pravoslavným, byla vysvěcena zdejší kaple a po projevech přítomných politiků a zástupců veřejného života mohli zájemci s autorem článku celý areál projít a dostat odpovědi na nejrůznější otázky.

Zde pohřbeným obětem prvního i druhého světového válečného konfliktu tak byla opět vzdána patřičná úcta, kterou si jistě zaslouží. Po plánovaném vybudování parkovacích míst pro osobní automobily i autobusy se jistě zvýší i turistická návštěvnost Jindřichovic a okolí, což celou lokalitu dále jistě zatraktivní.

Vladimír Bružeňák

Osud rodiny četníka Josefa Peterky

Česko – německé vztahy očima jedné rodiny z Kynšperska

O komplikovaných, mnohdy napjatých až nepřátelských, ale také dlouhá desetiletí i bezproblémových vztazích mezi Čechy a Němci se již napsalo i vyslovilo mnohé. O příčinách i důsledcích tohoto dlouhého a bolestného procesu je možno sáhodlouze diskutovat a toto téma si zaslouží samostatné pojednání, které ovšem rád přenechám fundovanějším. Já nabízím příběh a pohled obyčejné rodiny, která má původní kořeny jak české, tak německé. Tento příběh mi vyprávěla paní Anna Maurerová, o jejichž německých předcích měla přece jen ucelenější informace a pro jeho zveřejnění mi poskytla autorizaci.

Její pradědeček Franz Josef Kraus se narodil ještě v první polovině 19. století v Krásné Lípě u Kostelní Břízy. Vyučil se zámečnickem a kovářem, byl i vynálezcem. Své zlepšovací návrhy (například k parnímu stroji) podával u císařského patentního úřadu ve Vídni, za což obdržel uznání od samotného císaře Františka Josefa I. Za manželku pojal Annu, roz. Kern, z Kostelní Břízy. Měli spolu dva syny,

Dům č. p. 18 v Liboci v roce 1925 - v přístavku vpravo byla dílna.

Dům č. p. 18 v Liboci roku 2015.

kteří bohužel záhy zemřeli, a dceru Moniku. Ta zdědila dům se zámečnickou dílnou, postavený otcem roku 1890 v Liboci u Kynšperku (Leibitsch bei Königsberg), dnes č. p. 18. Monika Krausová (babička paní Maurerové) se narodila v roce 1877 ve Šlapanech u Chebu. Byla zaměstnaná jako chůva dvou dětí bohaté židovské rodiny v Karlových Varech a pro svou inteligenci a milou povahu byla velmi oblíbená. V té době si sama nemohla vybrat ženicha, a tak si na otcův příkaz vzala Antonína Manerta, syna malorolníka z Krásné Lipy. Antonín byl nadaný hudebník, hrál dokonce na fagot v lázeňském orchestru v Mariánských Lázních, ovšem zámečnické práci vůbec nerozuměl. Zemřel v pouhých 33 letech v roce 1903 na zápal plic a zanechal po sobě vdovu Moniku se šesti dětmi, z nichž čtyři později zemřely na válečné útrapy. Mladá vdova žila se synem Willibaldem a dcerou Helenou u svého otce v Liboci. Willibald se po smrti svého děda (1918) stal šéfem a majitelem zámečnické firmy. Po 2. světové válce byl s manželkou a matkou Monikou odsunut do Německa, kde bezdětný roku 1985 zemřel ve Wittenbergu. Matka Monika se z bývalé NDR vrátila do Liboce, kde zemřela roku 1958. Její dcera Helena se narodila 24. 3. 1903 v Liboci, vychodila pět tříd základní a tři roky měšťanské školy v Kynšperku – to je již matka paní Maurerové.

Česká větev rodiny má kořeny na českomoravské Vysočině – předkové se narodili a zemřeli všichni v Hlásnici u Svojanova, okres Polička. Malorolníci Václav a Marie Peterkovi byli přísně katolické víry, žili v chudém kraji chudým životem, v zimě si přivydělávali tkaním lněných látek. Měli spolu šest dcer a dva syny – čtyři dcery se provdaly jinam, dvě zůstaly v Hlásnici u svých rodičů až do jejich smrti v roce 1954, poté se stateček prodal. Starší syn Václav působil jako mistr v textilní továrně v Chorvatsku, s chorvatskou manželkou měl čtyři děti a do Čech se vrátil až za války – jejich děti se s příbuznými stýkaly minimálně.

Josef Peterka (budoucí otec paní Maurerové) se narodil roku 1896 v Hlásnici. Stejně jako starší bratr brzy opustil domov. Od roku 1916 sloužil rakouské armádě a na italské frontě padl do zajetí. Po skončení 1. světové války se vrátil do nové

Josef Peterka v roce 1919 jako četník v Kynšperku.

Josef Peterka a Helena Manert v roce 1924 před svatbou.

Svatba Peterkových roku 1924.

Československé republiky. Do republiky, kde vládly velké naděje v demokratický režim bez cizí nadvlády, ale také vysoká nezaměstnanost a bída. Josef dostal nabídku k četnictvu, s nástupem do západních Čech, a tak koncem roku 1919, ve svých 23 letech, přišel jako mladý četník do Kynšperku nad Ohří.

V té době nebylo běžné ani lehké pro Čecha přiznat se do německé rodiny – ovšem slovy vypravěčky zvítězila láska jako trám. A protože byl Josef ve službě přísný, ale spravedlivý, pro jeho oblíbenost v Kynšperku a okolí padly i poslední předsudky. V roce 1924 se konala svatba Němky Heleny Manertové a Čecha Josefa Peterky. Pohledného ženicha Heleně ostatní dívky docela záviděly a často okukovaly jeho fotografie v výloze atelieru M. Ertl. Bohužel, pro nemoc byl Josef roku 1929 propuštěn ze služby a byla mu přiznána malá renta. V souvislosti s událostmi 30. let jej možná nemoc a propuštění od četnictva zachránila

Na zahradě v roce 1925- zleva Josef a Helena Peterkovi, paní Monika Manert a Willi.

Manželé Peterkovi v roce 1929 před obchodem, který zřídili v přizemí svého domu.

od možného horšího osudu. Manželka Helena si v té době otevřela v rodinném domě obchod s potravinami a na obživu rodiny to stačilo – na začátku 30. let totiž přišly na svět dvě dcerky. Tou dobou byl podle paní Maurerové svět ještě v pořádku a rodiny vedle sebe žily v klidu a míru. To ovšem svědčí spíše o jejím šťastném dětství a rodinné harmonii, než o společenské a politické realitě.

U převážně německého obyvatelstva pohraničí se po vzniku Československa nashromáždily pocity křivd, skutečných i domnělých, které se ještě znásobily dopadem světové hospodářské krize. Této nespokojenosti využil jistý šílený rakouský malíř s komplexy neuznání, aby popíchl německý nacionalismus ve všech německy mluvících oblastech, a na národnostní konflikty bylo zaděláno. Za jiných okolností většinou slušní lidé, vybičovaní k hysterii

karlovarským knihkupcem K. H. Frankem a tělocvikářem Henleinem z Aše, dopomohli k okleštění Československa a jeho následné okupaci. Do těchto událostí se manželům Peterkovým narodil syn Antonín, načež vypukla 2. světová válka. Z důvodu své nemoci se Josef příliš neukazoval na veřejnosti, což mu nejspíš v době nenávisti ke všemu slovanskému zachránilo život a rodině klid – bohužel ne nadlouho. Po válce se msta Čechů obrátila proti všem Němcům, ať již proti zjevným nacistům a kolaborantům, či proti mlčící většině. Kromě prokazatelných antifašistů a odborníků, potřebných k udržení chodu hospodářství, byli odsunuti v rámci principu kolektivní viny všichni ostatní Němci. To, že mezi neodsunutými bylo podezřelé množství hezkých děvčat či bývalých gestapáků, které verbovali komunisté ke spolupráci, ponechme na jiné pojednání. V každém případě do odsunu musel i Helenin bratr Willibald a matka Monika – jak již bylo řečeno. Willi ve vyhnanství zemřel, zatímco matka se ještě vrátila do rodného kraje zemřít.

Po odsunu vylidněné okolí Kynšperku nebylo s to uživit ani malý obchůdek v Liboci, k čemuž se přidala i srdeční choroba paní Heleny, proto v roce 1947 kráček zrušila a raději zůstala jenom v domácnosti. Josef se ještě nechal přemluvit k práci v komunální politice, ale nepřišla mu k srdci a brzy ji opustil. Do toho zmaru navíc přišel ještě komunistický puč v únoru 1948, který dílo zkázy dokonal – majetek rodiny (tj. dědice Williho a jeho manželky Line) byl zkonfiskován a rozkraden. Paní Helena přežila v odchodu na věčnost (1956) o dva roky svou matku Moniku, takže se naštěstí nedožila tragické smrti syna Antonína – ironií osudu ve vojenské službě v komunistické armádě. Pan Josef Peterka se dožil požehnaného věku 88 let a zemřel v roce 1984 v Dobroší u Kynšperka, takže se bohužel nedočkal návratu demokratického režimu v naší zemi. Jeho dcera Anna si uschovala materiály a fotografie, k nimž připojila vlastní vzpomínky a poznámky, jež byly podkladem k tomuto vyprávění.

A jaké je morální poučení z tohoto příběhu? Šťěstí a tragédie krácejí ruku v ruce napříč dějinami, národy i rodinami, ideologiemi i náboženstvími. Důležitý je vždy charakter jednotlivců, kteří vytváří kulturu společnosti – a toho bychom se měli do budoucna držet, jakkoli je to v každé době těžké.

Pohřební průvod Antonína (syn Heleny), jenž tragicky zahynul během vojenské služby, před restaurací Koruna v Kynšperku. Rok 1959.

Úryvky z židovských osudů...

Pátání po židovské minulosti je činnost, která stále pokračuje. A není příliš neobvyklé, že fakta o jedné rodině nás dovedou k bližšímu poznání dalších dosud neznámých skutečností. A přesně tohle se týká i Sokolovska, jehož rozvoj podpořil jak židovský kapitál, tak židovští odborníci. Bylo tomu tak i v Oloví, kde jistý čas žila rodina Freimuthova, jejíž životní osud je příbuzensky spjat s rodinou Seidemannovou ze severočeských Teplíc. Ale úvod je situován do jihočeské Sedlice.

Hlavní postavou tohoto příběhu je především Leo Freimuth, který byl prvorozeným synem českožidovských manželů Karla Freimutha a Marie rozené Levithové. Ve výše zmíněné jihočeské obci provozovali prosperující koloniál. Otec Lea (nar. 4. března 1850) pocházel z Milína na Příbramsku. Leova matka Marie se narodila (asi?) v roce 1853 a Leovou babičkou z matčiny strany byla Franciska rozená Weilová, která byla původem z moravského Prostějova. Rodina Freimuthova v Sedlici se postupně rozrůstala. 31. března 1880 se narodil druhý syn Emil, poté přibyla 25. srpna 1884 dcera Olga. Druhá dcera Ida pak přišla na svět 9. února 1893, tedy v období, kdy již Leo studoval na reálce v Písku. Už tehdy se začal intenzivně zajímat o celospolečenské dění a projevoval silné sociální citění. To vše formovalo jeho osobní postoj, který byl značně svérázný a odporoval jak celospolečenským poměrům, tak konzervativním rodinným tradicím. Vypovídá o tom i fakt, že před maturitou byl za své veřejné vystoupení v protihabsburském a proticírkevním duchu z písecké reálky vyloučen. Maturitu pak složil v roce 1897 na vzdělávacím ústavu Ústřední matice školské v Českých Budějovicích. Byl přes své svérázné sklony inklinující až k anarchismu bezesporu nadaný, a tak odešel studovat chemii na České vysoké učení technické v Praze (1897–1906).

Jeho pražské „období“ nebylo zprvu rozhodně zaměřeno na důsledné studium, naopak ukázalo, že je mu velmi blízký bohémský způsob života. Rychle se začlenil do řad mladých literátů, ovlivnilo jej přátelství s Františkem Gellnerem, Karlem Tomanem, Stanislavem Kostkou Neumannem a dalšími literáty podobného radikálního zaměření. Patřil též mezi zakladatele České anarchistické federace, překládal poezii H. Heineho, přispíval svými verši a epigramy do řady časopisů, byly to především Nový kult, Moderní revue, Moderní život, Rudé květy, Volná tribuna, Šibeníčky či Ženský obzor. Freimuthova básnická i překladatelská tvorba by si rozhodně zasloužila samostatnou kapitolu, avšak tento příspěvek je zaměřen na méně známá osobní fakta a příbuzenské vztahy.

Od dubna 1899 vypukla tzv. Hilsneriáda, v jejímž důsledku se vyhrtily na celém českém území tvrdé antisemitské tendence, které přiměly i rodinu Freimuthovu o rok později k prodeji majetku v Sedlici a k jejímu odchodu na Teplickou. Mladý Leo pak pod vlivem nejbližších příbuzných zásadně usměrnil svůj postoj k životním jistotám a dokončil vysokoškolské vzdělání s titulem inženýra. Ještě jako svobodný přišel roku 1910 do našeho regionu. Přesněji jako chemik do zdárně se rozvíjející továrny na tabulové a zrcadlové sklo v Oloví, která byla od svého vzniku až do roku 1938 v majetku židovské rodiny Weissů. Vídeňský velkoobchodník Leo Weiss, který měl rozsáhlé styky s francouzskými, rakouskými, belgickými a německými sklárnami, započal v roce 1891 v tehdy malé a chudé obci se stavbou sklárny, která byla o dva roky později, 24. ledna 1893 zapsána v obchodním rejstříku v Chebu pod názvem „První česká akciová společnost pro výrobu skla (Erste Böhmische Glassindustrie-Aktien-Gesellschaft)“. Továrna započala s výrobou 22. července 1893 a měla zpočátku jen 63 zaměstnanců. Rychle se však rozrůstala a přicházeli sem stále

Leo Freimuth.

další odborníci. A mezi nimi i Ing. Leo Feimuth. Bylo to právě Oloví, kam si přivedl manželku a kde si také založil rodinu. Seznámil se totiž s Olgou Seidemannovou (nar. 21. února 1891), která byla o čtrnáct let mladší a pocházela z Teplíc. Zdejší židovská komunita měla hluboké kořeny již od 15. století a byla zprvu soustředěna v uzavřeném ghettu, kde měla i starou synagogu. Nicméně změny celospolečenského vývoje dospěly roku 1867 k vydání nové ústavy, ve které bylo zakotveno i úplné zrovnoprávnění Židů, což bylo pro jejich další vývoj opravdu průlomové. Ale zpět k meritum věci. Olga byla prvorozeným dítětem teplického knihtiskaře Wilhelma Siedemanna, který přišel na svět 23. listopadu 1861 v obci Golčův Jeníkov v havlíčkobrodském okrese. A to ze vztahu Moritze Seidemanna a Rebeky Terezy rozené Pickové. Olžin

Olga Freimuthová, manželka Lea Freimutha.

otec Wilhelm pocházel z početné rodiny, takže Olga měla z jeho strany strýce Salomona, Adalberta, Gustava a Ottu, dále pak tety Annu, Zeni a Johannu. Olga měla dva mladší bratry, Maxe a Paula (Pavla). A tento bratr Max se oženil s Marií, která byla dcerou Ferdinanda a Eugenie Lowy, která byla rozená Taussigová. A ta měla sestru Kláru, jenž se provdala za Ernesta (Arnošta) Steinigera, který vystudoval reálku v Lokti. Po svatbě v bydleli v Sokolově na Starém náměstí č. p. 20, kde provozovali restaurační služby. V jejich manželství se narodilo sedm potomků. Tímto postupným propojením se formovaly další příbuzenské vztahy Fretmuthových, Seidemanových i sokolovských Steinigerových. Leo s Olgou uzavřeli sňatek v nové teplické synagoze 23. dubna 1913 a již v dalším roce přišla 24. ledna na svět dcera Marianna. Ve stejném roce byl Ing. Leo Freimuth jmenován do funkce provozního ředitele zdárně se rozvíjející olovské sklárny. A také na podzim v témže roce pak v počátečních bitvách 1. světové války kdesi na území Haliče navždy zmizel jeho někdejší židovský literární druh František Gellner.

Nicméně Leo se nadále věnoval především zabezpečení rodiny. První společný domov měli právě v Oloví, v bytě, který nechala továrna postavit pro své vedoucí pracovníky. A rovněž v Oloví se Freimuthovým narodilo 21. září 1919 také druhé dítě. A to syn, který byl zapsán do sokolovské matriky jako Joachim - Jan. V olovské sklárně však měli nadále rozhodující slovo potomci rodiny Weissů, což byl patrně jeden z důvodů, že se Ing. Freimuth s manželkou a oběma dětmi přestěhovali roku 1924 blíže ke stárnoucím rodičům do Teplíc - Šanova. Tady v Uherově ulici č. p. 21 obývali čtyřpokojový byt s mansardou, který byl zařízen z prostředků Olžina věna. Dalším místem Leovy působnosti se potom stal cukrovar v blízkých Neštěmicích, kde mohl uplatnit nejen své odborné, ale i organizační schopnosti. Nastoupil sem ve funkci ředitele. V té době si mladší Leův bratr Emil budoval úspěšné kariérní postavení a posléze i rodinné zázemí v německém Hamburku, starší sestra Olga provdaná Ohrsteinová žila v Chabeřicích a mladší sestra Ida se v teplické synagoze 6. května 1920 provdala za Ing. Emila Kulku. Vlivem hospodářské krize však byl neštěmický cukrovar nucen koncem roku 1931 ukončit provoz. A to pro Ing. Freimutha znamenalo hledání další existence. Založil si v Teplících malý závod na výrobu farmaceutických přípravků, kde dcera Marianna pracovala jako korespondentka a syn navštěvoval zdejší gymnázium, které ukončil v roce 1938 úspěšnou maturitou. Ve své továrně zaměstnával Leo především české zaměstnance. V tomto období však začal sílit také na celém Teplickou vliv Henleinovy strany a vzrůstaly národnostní rozpory mezi českým a německým obyvatelstvem. Současně se stále intenzivněji projevovaly antisemitské tendence. Freimuthovým navíc značně pŕitížilo jejich české občanství a přátelské styky s českými občany. Byli proto po záboru pohraničí donuceni teplickými henleinovci vystěhovat se do Prahy a zanechat zde byt s veškerým zařízením. Olga Freimuthová sice opakovaně žádala vrácení zabavených věcí, obrátila se dokonce i na teplického právníka JUDr. Waltera Schuberta, který se však vyjádřil, že jakékoliv majetkové požadavky podaném prostřednictvím Soupisu škod jsou bezpředmětné.

Sestra Lea Freimutha Olga.

Ale mnoho Židů si stále ještě neuvědomovalo realitu blížící se persekuce a věřilo, že je masarykovská demokracie s dosavadním uznáním rovnosti židovské národnosti ochrání. Ještě v prosinci 1938 podepsal Ing. Freimuth protokol, že nemá v úmyslu se z republiky vystěhovat, a zdůrazňoval svou naprostou loajalitu k Československé republice. Tehdy se do pražského bytu v Korunní ulici č. p. 7 též přistěhovala jeho sestra Olga. Její manželství totiž skončilo rozvodem a Olga přijala zpět své dívčí jméno - Freimuthová. Na této adrese byla tehdy také evidována manželka i Leova ovdovělá matka Marie a syn Jan. Strašnou ranou pro obyvatele již okleštěné Československé republiky se stal 15. března 1939, kdy i na území tzv. Druhé republiky přijížděla německá vojska a lidé jen mohli jejich agresí bezmocně přihlížet. A v noci předtím byla v Teplicích při místních nepokojích zapálena nová židovská synagoga, bývalý architektonický skvost města z roku 1882. Tehdy se definitivně zlomily veškeré naděje židovských občanů, protože s okupací vstoupily postupně

v platnost zrušené Norimberské zákony i v Protektorátu Čechy a Morava. Přibývalo žádostí o vystěhování. Ale současně začalo omezování vízových kvót ze strany jak evropských států, tak USA i Austrálie. Brzy se ukázalo, že možnosti emigrace jak legální, tak ilegální se postupně omezují. Přibližme si velmi překerní situaci Freimuthových s faktem, že z těch opravdu nejbližších se podařilo uniknout ze spárů genocidy pouze synovi Janovi. Jeho osudu se budeme věnovat později. Dále pak „zmizeli“ Max s manželkou a Paul Seidemanovi. Těm se totiž podařilo včas emigrovat. Leo s manželkou, kteří přežívali z úspor, byli donuceni opustit velký pražský byt v Korunní ulici a sdíleli s dalšími třemi rodinami malý byt v Havlíčkově ulici č. p. 57. Leo vlivem nečekaných poměrů přehodnotil záměr zůstat v republice. Snažil se zoufale přes známosti získat doklady pro vystěhování. Ale jeho konexe pro získání nutných víz bohužel nestačily. Takže ti, co zůstali, měli před sebou jedinou a hrozivou cestu. Transporty. A zařazování do nich musela zajišťovat sama Pražská židovská náboženská obec. Freimuthovi tak byli deportováni do Terezína 10. února 1942. Potom záleželo na terezínském Radě starších, sídlící v Magdeburských kasárnách, která musela sama sestavovat transporty dál na Východ. 13. června 1942 bylo k deportaci na Východ vybráno 2003 Židů včetně Freimuthových a souprava dobytčích vagonů byla tehdy označena „AAI“. Jde o jediný transport, jehož konečná stanice není dodnes přesně známa. Z dosavadních poznatků zatím vyplývá, že s velkou pravděpodobností byl tehdy likvidačním místem polský vyhlazovací tábor Treblinka nebo Sobibór-Osowa. Dříve předpokládaná a často zmiňovaná Osvětim totiž byla definitivně vyloučena. Sem byl z ghetta Terezín jako první vypraven transport „By“ téhož roku, ale až 26. října (pro úplnost lze v této souvislosti doplnit, že v něm byla tehdy zařazena Markéta Hermmannová ze Sokolova). Tak se navždy ztratili v neznámou Janovi rodiče a sestra.

A nelítostné ztráty pokračovaly. Janova teta Olga se totiž snažila rovněž o emigraci, a to do Šanghaje. V době, kdy čekala na vyrozumění k této své žádosti, změnila bydliště, a to do ulice Dobrovského č. p. 51. Ovšem dočkala se zklamání. 31. října 1940 totiž obdržela konečné vyjádření, že byla vyřazena ze seznamu uchazečů o tuto cestu. Místo možnosti uniknout do bezpečí musela projít kalvárií protizhidských opatření s vědomím, že bude také nucena přesídlit do terezínského gheta. Toto neradostné očekávání se naplnilo 28. července 1942, po sestavě transportu „AAt. Asi netušila, že jí zbývá pouhých sedm dnů života. Už za týden byla totiž deportována 4. srpna transportem „AAz“, který zastavil blízko běloruského Malého Trostince. Tady byli všichni vyhnáni z vlaku pod záminkou, že dostanou oběd. Místo toho byli v blízkém lese postříleni a naházeni do jámy, která byla zasypána hlínou.

Je téměř jisté, že o tomto zlikvidování nejbližší rodiny Jan Freimuth nevěděl. Stejně jako řada dalších Židů se o únik z okupované republiky pokusil ilegálně, což se mu podařilo. A jako cíl si zvolil Palestinu. Vel-

ká Británie spravovala tehdy Palestinu jako své mandátní území a měla v rukou židovské přistěhovalectví do této oblasti. V květnu 1939 zveřejnila britská vláda dokument „Statement of Policy“, známý pod názvem „Bílá kniha“. Z obav před arabským odporem stanovili Britové tímto rozhodnutím kvótu pro přistěhovatele v následujících pěti letech na pouhých 75 000 osob. V důsledku toho se takřka uzavřely možnosti legálního přistěhovalectví a naopak se urychlilo organizování ilegálních transportů. A právě tak unikl i Jan Freimuth. Spletitou cestou přes Balkán se nakonec dostal lodí Milos až k palestinským břehům, avšak Britové odmítli tyto uprchlíky do přístavu v Haifě přijmout. Všichni cestující museli přestoupit na loď Patria, kam byla umístěna výbušná nálož, která měla postrašit tamní imigrační úřady a umožnit vyčerpaným emigrantům vylovení. Avšak výbuch byl proti původnímu plánu mnohem ničivější a poškozená Patria šla 25. listopadu 1940 ke dnu. Zahynulo tenkrát 267 lidí, kteří byli pohřbeni v Haifě. Nicméně Jan Freimuth měl štěstí a patřil mezi zachráněné. Nějaký čas žil v Tel Avivu, kde se živil jako úředník. Ale jistě mu nebyla lhostejná situace ve vzdálené vlasti, což jej motivovalo k další činnosti. Na výzvu čs. vlády z Londýna dobrovolně narukoval a byl odveden v Jeruzalémě do formující se čs. vojenské jednotky. Prošel kursem pro důstojníky v záloze a prodělal radistický kurs. Lodí Mauretanie byl potom přepraven s dalšími 1332 vojáky do Liverpoolu. Zakotvili zde 12. srpna 1943. V jedné regionální publikaci je uvedeno, že působil jako letec RAF. Pražský Vojenský historický ústav ale tuto informaci neeviduje ani na seznamech čs. pilotů, ani v leteckých kartách. Potvrzuje však Freimuthovu působnost v zahraniční armádě. V Janových vojenských dokladech je též zaznamenána žádost z roku 1942 o změnu příjmení - Volný - což mu bylo povoleno a v dalších písemnostech je také plně akceptováno.

V květnu 1945 se vrací do republiky, ubytoval se v pražské Antonínské ulici v podnájmu u jisté paní Winteritzové. Tehdy také prostřednictvím Zemského národního výboru byla definitivně potvrzena jeho změna jména, stejně jako přestup k římsko-katolické církvi, ke které se oficiálně hlásil již za války. Muselo jej zaskočit zjištění, kolik blízkých ztratil. Mimo rodičů, sestry Marianny a rozvedené tety Olgy byla rovněž zdecimována rodina otcova bratra Emila žijící do roku 1941 v Hamburku. Tato rodina byla velmi dobře finančně zabezpečena, měla dost vlivných známých, a přesto se ani jí nepodařilo emigrovat. Znamenalo to přesun Emila, jeho ženy Belly (rozené Schur) a dcery Evy Renaty 25. října 1941 do ghetta v Lodži a jejich osud zpečetila 2. září 1942 poslední cesta do polského vyhlazovacího tábora v Chelmnu, kde byli Židé vražděni ve speciálních nákladních autech pomocí výfukových plynů. Emilův syn Edgar přijel asi v říjnu 1939 do Prahy, odkud se pokusil ilegálně dostat do zahraničí, ale marně. Do Hamburku se už nevrátil. Zůstal v Praze a byl pražskou židovskou obcí zařazen do transportu „Ba“, kterým odejel do terezínského ghetta 10. srpna 1942. V únoru následujícího roku pak byl zavražděn v Osvětimi.

Nejasný dodnes zůstává osud Leovy nejmladší sestry Idy provdané (jak již bylo výše zmíněno) za Ing. Emila Kulku. Mezi oběťmi holocaustu se nenacházejí. Lze pouze doložit, že Emilův otec se jmenoval Karl a matka Sofie byla rozená Bergmannová.

Přeživší syn Freimuthových Jan se po krátké působnosti v Praze vystěhoval už s úředně změněným příjmením z osvobozené republiky nejprve roku 1946 do Belgie a pak natrvalo do Anglie. V létě 1945 se ale vrátil do Teplic oba bratři Olgy Freimuthové, kteří přežili roky holocaustu v exilu. Do Teplic, kde žilo během 1. republiky cca šest tisíc židovských občanů, se jich vrátilo pouze několik stovek. 20. listopadu 1945 však došlo k vytvoření Přípravného výboru židovské náboženské obce. A mezi zakládajícími členy byl i Pavel Seidemann, tedy bratr zemřelé Freimuthovy manželky Olgy. Působil zde jako goya (výběrčí židovské daně).

V Hamburku byly nedávno pietně položeny tzv. stolpersteiny - Kameny zmizelých, a to před domem č. p. 43 na ulici Isestrase, kde před válkou rodina Leova bratra Emila Freimutha bydlela. S připomínkou rodiny Ing. Lea Freimutha je to tristnější. V Sedlicích se o ní prakticky neví, v Oloví byl někdejší areál sklárny doslova srovnán se zemí a s tím i jméno někdejšího ředitele. Cukrovar v Neštětovicích je taky v troskách. A co v Teplicích? Uherova ulice byla po válce přejmenována na Kollárovu a zkrácena. Původní stromořadí, které lemo-

Sestra Lea Freimutha Olga.

valo zdejší bohaté nájemní domy z 19. století, bylo vykáčeno a domy přečíslovány. V jistém dokumentu jsem našla zmínku, že jediné místo, které v Teplicích Ing. Lea Freimutha a jeho rodinu připomíná, se nachází na zdejším novém židovském hřbitově. Ten je sice součástí hřbitova městského, ale má svůj vlastní vchod a dodnes se tu pohřbívá. V celém jeho prostoru je ticho a areál působí velmi rozpačitě. Vedle zachovalých, udržovaných a honosných hrobů jsou totiž v trávě roztroušena torza pomníčků a kusy zřícených desek s nápisy, které již nejsou téměř čitelné. Nedaleko vchodu na hřbitov se nachází vysoký udržovaný žulový pomník s několika jmény ze strany nejbližších příbuzných Olgy Freimuthové. Přesněji jde o jejího synovce Oskara Seidmana, který padl 8. srpna 1916 na bojišti 1. světové války. Pak je tu jméno jeho matky a současně manželky strýce Salomona (rovněž Olgy rozené Turnovské), která zemřela roku 1935 a tím unikla konečnému řešení židovské otázky stejně jako bratři Olgy Freimuthové. První bratr Ing. Max Seidman, báňský inženýr zemřel 4. února 1953, dru-

hý bratr Pavel pak o rok později. Oba také pomník důstojně připomíná. Místo s pamětní deskou Freimuthových se mi však při vlastním hledání podařilo najít až s pomocí pracovníka teplické ŽNO pana Tomáše Pulce. Náhrobní deska v zadním traktu hřbitova je vedena pod evidenčním číslem 1960 a to se jménem Karl Freimuth, který zemřel pravděpodobně v roce 1932. Přesné datum je totiž na desce již nečitelné. Také se již zřejmě nedozvíme, z čí iniciativy sem byla koncem čtyřicátých let dopsána „In memoriam“ jména Lea, Olgy a Marianny s čitelným dovětkem „Osvěcím“. Takto byl totiž dlouho po válce označován nejhrůznější vyhlazovací tábor. Dnes víme, že to byla Osvětim, kam však transport „AAI“ s Freimuthovými nikdy nedojel. A vlivem času se tato černá žulová deska na teplickém židovském hřbitově zřítíla a roztržila na několik kusů. A poněvadž židovská tradice nepřipouští, aby se spadlé či poničené náhrobní desky znovu renovovaly, čeká i tuto poslední památku na Freimuthovy naprosté nebytí. Stejně jako jejich několikaletou přítomnost v Oloví. Snad tahle léta byla šťastná. A zcela jistě nikdo tehdy netušil, jak krutá bude budoucnost.

Helena Kavková

Tři zapomenuté osudy z Kraslicka a Sokolovska

Několik desítek lidí původem z Kraslicka či Sokolovska se zapojilo do bojů ve druhé světové válce na té „správné československé straně“ - jejich rodným jazykem ale byla němčina. Mezi jedny z nezapomenutelnějších příběhů patří osudy **Štěpána Müllera**, **Maxe Dotzauera**, jednoho ze dvou příslušníků britského královského letectva původem z okresu Sokolov, či **Viléma Egermaiera**.

BUBLAVSKÝ KOMUNISTA

Štěpán Müller se narodil 6. ledna 1913 na Bublavě, tehdy Schwaderbachu, do německy mluvící rodiny Františka Müllera a jeho manželky Marie Hochmutové. Dětství neměl Štěpán jednoduché. Otec coby 100 % invalida z první světové války nemohl pracovat a matka rodinu neuživila. Rodinný příjem tak

Štěpán Müller.

a členství v odborové organizaci KSČ. Během krize druhé republiky se nicméně ukázal jako nesmírný vlastenec, když se již v květnu 1938 dobrovolně hlásil k obraně hranic. Jeho názor bránit se proti nepříteli podpořila i všeobecná mobilizace o pár měsíců později, při které musel opět nastoupit k Pěšímu pluku 18 vojenskou službu.

V uniformě zůstal až do prosince 1938 – původně měl být v důsledku odstoupení pohraničí propuštěn z armády, Müller se ovšem odmítal do Bublavy vrátit, protože získal zprávy o zatčení dvou bratrů a jejich odvezení do Německa. Báł se, že by ho jako komunistu mohl potkat podobný osud, a tak strávil téměř celou zimu 1938/39 v uprchlickém táboře v Berouně. V polovině února 1939 pak odjel v rámci tzv. Beueryovy skupiny do Anglie. Vedl ji sudetoněmecký komunist Gustav Beuer, který takto do britského exilu dostal více než 800 komunistů německého původu.

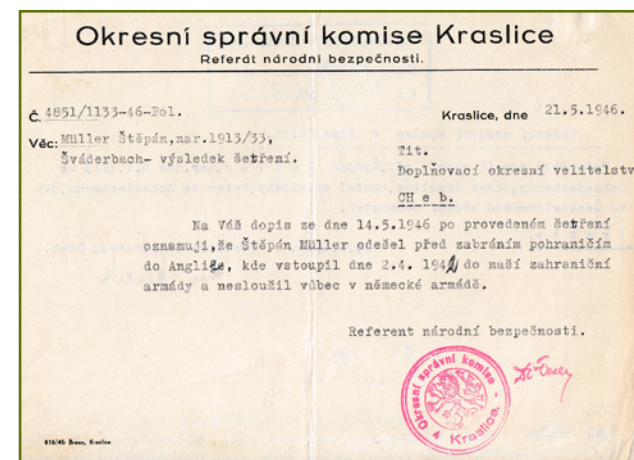
Na Britských ostrovech si Müller žádal o pracovní povolení – to ovšem nezískal, protože byl Angličany prohlášen za rakouského státního příslušníka a od května 1940 do července 1941 internován. Po propuštění si požádal o vstup do československé zahraniční armády, do které byl odveden v dubnu 1942. Byl zařazen k 1. rotě pěšího praporu 1, pozdějšího tankového praporu 1 Československé samostatné obrněné brigády. V rámci výcviku zde dokončil úderný kurz, kurz mechaniků a kurz řidičů kolových vozidel. Podle dochovaných záznamů z vojenského archivu se projevoval jako klidný, dobrosrdečný a poctivý voják, který se ve službě choval ukázněně, pracovitě, vytrvale či svědomitě. I přesto neměl jakožto voják německého původu důvěru československých úřadů a u jeho jména bylo tužkou připsáno „spolehlivost není zaručená“.

Se svým tankovým praporem 1 se Müller od podzimu 1944 podílel na obléhání přístavního města Dunkerque. Působil hlavně ve funkci mechanika kolových vozidel, podílel se ale i na opravách poškozených tanků. Konec války ho zastihl již coby svobodníka, demobilizoval k 28. srpnu 1945.

Po druhé světové válce se vrátil do Bublavy č. p. 756. Jakožto Němci mu hrozilo odsu-

museli obstarávat hlavně děti. Již ve svých sedmi letech musel jít po obecné škole na lehké práce do továrny – rukavičkářského závodu, aby vydělal do rodinného rozpočtu 30 až 40 haléřů za hodinu. Tehdy se poprvé dostal do styku s dělnickým hnutím, což v budoucnu ovlivnilo jeho politické myšlení.

Na přelomu dvacátých a třicátých let Müller pracoval v různých podnicích na území dnešního německého Saska. V roce 1933 byl potom odveden k vykonání vojenské prezenční služby. Tu nastoupil 1. listopadu 1933 u 2. roty Pěšího pluku 18 v Plzni a úspěšně absolvoval o dva roky později. Následně se vrátil do Bublavy a začal se živit jako tiskař v textilní továrně. Levicové myšlenky ho dovedly až k přihlášce do komunistické strany

Posudek o spolehlivosti Š. Müllera.

nutí do Německa – jen díky prohlášení za antifašistu mu nakonec bylo zachováno československé občanství. Až do odchodu do důchodu se živil jako dělník v Krajce Kraslice. Dosáhl hodnosti četaře ve výslužbě.

ZAPOMENUTÝ KRASLICKÝ PŘISLUŠNÍK RAF

Osada Tisová je dnes částí města Kraslice ležící jen dva kilometry od německých hranic. Zde se v domě č. p. 29 narodil dne 2. prosince 1887 Josef Dotzauer. V lednu 1911 se oženil s místní, o čtyři roky starší dívkou Julíí Franklovou (nar. 18. dubna 1883), jejíž předci ovšem pocházeli z nedaleké vesnice Stříbrná. Manželé si pak společně v Tisové koupili dům č. p. 55, kde se jim později narodil i první syn – Max. Zde strávil své dětství, do obecné školy ale chodil v Kraslicích. Tam si také našel zaměstnání pro toto město typické – stal se hudebním nástrojařem.

V roce 1930 musel Max nastoupit na vojenskou prezenční službu, kterou absolvoval u 7. polní baterie dělostřeleckého pluku 11 v Košicích. Po jejím skončení se ze Slovenska vrátil do Kraslic a věnoval se svému původnímu povolání. Podruhé pak Dotzauer československou uniformu oblékl v září 1938 během všeobecné mobilizace.

Po propuštění z činné služby v souvislosti s odstoupením pohraničí se tisíce německých i českých uprchlíků ocitly na československém území, které tvořilo tzv. druhou republiku. Max Dotzauer nepodporoval politiku nacistického Německa. Naopak opustil Kraslicko, odkud se dostal do vnitrozemí. Několik týdnů strávil v Berouně, kde se od října 1938 nacházely asi 4 tisícovky uprchlíků ze Sudet. Ti byli ubytováni všude, kde se dalo a kde dané okolnosti dovolily. Ubytování ale bylo pouze dočasné, a tak si vyžádal o prodloužení cestovního pasu a v únoru 1939 emigroval do Anglie.

Dotzauer žil v Anglii spolu s asi dalšími sedmdesáti uprchlíky v cottages v osadě Farley Hall v místech, kam dnes částečně zasahuje jeden z největších britských zábavních parků Alton Towers. Tato oblast se nachází ve střední Anglii, zhruba v polovině cesty mezi Manchesterem a Birminghamem.

Z Farley Hall pak každý den českoslovenští uprchlíci chodili pracovat do továrny Super Silica Works v nedalekém Oakamoor. Zde se také začal scházet s místní dívkou Mary Lemmovou. Po šestiměsíční známosti následovala 23. srpna 1939 velkolepá svatba. Málokdo tehdy na Britských ostrovech tušil, že byl tento den podepsán pakt Ribbentrop-Molotov, který významně přispěl k vypuknutí druhé světové války o týden později.

První týdny války si Dotzauerovi užívali novomanželského života. Mary brzy otěhotněla a již v červnu 1940 porodila syna Louise. Později se páru začátkem října 1941 narodila ještě dcera Jean Mary. To už se ovšem stalo bez přítomnosti Maxe, který mezitím nastoupil službu v československé zahraniční armádě. Nestalo se tak dobrovolně, jako u mnoha jiných československých uprchlíků na Britských ostrovech. Byl mu doručen povolávací rozkaz, který se dokonce snažil jeho zaměstnavatel Super Silica Works v květnu 1941 zrušit, avšak neúspěšně. Dotzauer proto odjel do Leamington Spa a 2. června 1941 nastoupil činnou vojenskou službu k výcvikové rotě. Po více než měsíci se dočkal převelení k britskému královskému letectvu a odjel do š. depot ve Wilmslow. Je přijat do RAF pod číslem 787810 v hodnosti AC2 (Aircraftman Second Class). V září 1941 je potom přerazen k československé 312. stíhací peruti na post zbrojíře – celý následující rok ale absolvuje výcvik na základně RAF v Turnhouse a na dalších místech severní Anglie a Skotska.

Dotzauer se během vojenské služby neprojevoval jako spolehlivý voják – a přestože si vysloužil povýšení do československé hodnosti desátníka, tak mu byla dne 15. listopadu 1942 tato poddůstojnická hodnost inspektorem československého letectva odebrána. V oficiální zprávě se píše: „Jmenovaný pod různými záminkami vyhýbal se zaměstnání až dne 10. září 1942 vzdal se od peruti trvale. Byl hlášen jako zběh a zadržen

Max Dotzauer.

policií po 14 dnech. Před zběhnutím jmenovaný vylákal na příslušnici perutě 8 liber na nákupy, peníze však prohrál v kartách. Mimo různých dluhů, které jmenovaný udělal u vojenských osob, se dodatečně zjistilo, že vylákal podvodným způsobem 4 libry na starší anglické dámě a dal jako záruku svůj „Pay Book“ a cizí fotografii. Dosud byl trestán 1x pro opilství a 1x pro vzdání se bez povolení.“

V hodnocení kmenového listu byl přitom hodnocen poměrně kladně – jako kamarádský, nervózní, velmi bystrý a snaživý. Velitel oceňoval jeho velmi dobrý výcvik, současně však zmiňoval i ukvapenost, která škodila jeho celkem dobré ukázněnosti.

Počátkem prosince 1942 Dotzauera přemístili k 311. bombardovací peruti a brzy povýšili do hodnosti AC 1 a v květnu 1943 i na LAC (Leading aircraftman). Jenže ani tady nekonal svou vojenskou službu řádně. V polovině května téhož roku se od peruti vzdal a byl prohlášen za zběha. Po následném vyšetřování a propuštění od civilní policie byl odsouzen k 140 dnům vězení. Z vojenské trestnice byl nakonec propuštěn 2. prosince 1944. O pár dní později byl propuštěn od jednotek RAF a přemístěn k řadovým pozemním jednotkám (náhradnímu tělesu) Čs. samostatné obrněné brigády. Ve stavu její 3. roty motopraporu strávil zbytek měsíců ve druhé světové válce. Frontových bojů se neúčastnil, v Anglii ovšem ještě stihl absolvovat kurz motorových polopásových vozidel.

V srpnu 1945 se Max Dotzauer vrátil do svobodného Československa. Ještě předtím se stihl rozloučit se svou manželkou a dvěma dětmi – ty pak již ve svém životě nikdy nespátli. Demobilizoval 28. srpna 1945.

Velkou záhadou zůstává život Maxe Dotzauera po druhé světové válce. Od konce roku 1945 pravděpodobně žil na území Německa. V polovině listopadu 1948 se pokusil společně se svým kamarádem Albinem Hoferem (nar. 27. 5. 1909 ve Vídni, příslušný do Kraslic) překročit německo-československé hranice. U obce Sruby však byli zadrženi s buzolou a mapou Klatov, kam údajně chtěli odejít za zaměstnáním. Hofer, který byl mezi lety 1938–1945 vězněn v koncentračním táboře Buchenwald, pak při výslechu s příslušníky Sboru národní bezpečnosti vypověděl: „Po propuštění z koncentračního tábora jsem byl v nemocnici ve Straubingu v Bavorsku. Potom jsem dostal jako bývalý politický vězeň zaměstnání u nákladní dopravy, kde jsem pracoval do roku 1947. Jelikož jsem opětovně onemocněl, léčil jsem se až do května 1948. Po propuštění z nemocnice ve Straubingu jsem žádal na československém konzulátu v Řezně (Regensburgu) o vystavení československého pasu, abych se mohl přestěhovat do Československa. Od konzulátu jsem dostal odpověď, ať předložím domovský list vystavený v Kraslicích a potom že obdržím cestovní pas. Na moji žádost do Kraslic o vystavení domovského listu mi nebylo vůbec odpověděno. V listopadu 1947 sešel jsem se s Maxem Dotzauerem, kterého jsem znal již z Kraslic, a domluvili jsme se, že půjdeme do Československa přes některý celní úřad, kde se dobrovolně přihlásíme, neb v ČSR podle našeho mínění jest lepší život, i když budeme zavřeni, než v Německu na svobodě. V Bavorsku jsme mluvili s jedním mužem, který nám vysvětlil cestu do Československa, kde jsme byli zadrženi hlídkou finanční stráže.“

Novinový článek o svatbě Maxe Dotzauera v Anglii.

Tou onou obcí Sruby je pravděpodobně míněna zaniklá stejnojmenná osada na česko-německé hranici v okrese Domažlice. Obec zcela zanikla po vybudování pohraničního pásma, které zde vzniklo jen několik let po neúspěšném Dotzauerovu přechodu přes hranice.

Poslední dochované záznamy o Maxovi pocházejí z poloviny 50. let. Dne 19. února 1955 dopisem žádal svou manželku Mary o oddací list a zároveň se ptal na možnosti rozvodu bez advokáta. Omlouval se, že zapomněl angličtinu, o děti ale zájem neprojevoval. Dopis byl odeslán z ulice Ernst Thalmannstrasse v Klingenthalu nedaleko československých hranic, kde tehdy pravděpodobně Dotzauer bydlel.

Další osud Maxe Dotzauera bohužel zůstává záhadou. V Klingenthalu se patrně zdržoval pouze přechodně a žádné záznamy se o něm zde nedochovaly. Jistou stopu může představovat anonymní dopis, který Mary Dotzauerová obdržela v 80. letech z Československa. Odesílatel v něm prosil o peníze a mluvil o vězení – Max ale podle písma autorem dopisu nebyl.

Manželství Maxe Dotzauera a Mary Lemmové bylo formálně rozvedeno v roce 1952. Mary Dotzauerová se poté již nikdy neprovdala. Své dvě děti vychovala sama, o Maxovi se již nikdy nezmiňovala. Žila jako silná a nezávislá žena. Pracovala jako kadeřnice a později také v místní továrně. Zemřela v roce 2001.

FALKNOVSKÝ TANKISTA

Rodina Egermaierů patřila v 19. a počátkem 20. století mezi jedny z největších rodin v Sokolově, tehdy Falknově nad Ohří – ostatně i samotné příjmení jasně vyjadřovalo rodinný původ německým názvem řeky Ohře – Eger. Celá rodina mluvila německy. Nejinak tomu bylo i u manželů Antona Egermaiera (horníka narozeného 17. 11. 1888 v Dolním Rychnově) a jeho manželky Emy Breutigamové (narozené 25. 11. 1889), kterým se 26. června 1919 narodil nejmladší syn Vilém.

Ve Falknově absolvoval obecnou i měšťanskou a v pouhých 16 letech začal pracovat jako dělník v místních chemických závodech. V polovině září 1938 svou práci přerušil. Vrcholila politická krize, která vyvrcholila odstoupením pohraničí včetně Falknova nacistickému Německu.

Politické smýšlení Egermaierových se neztotožňovalo s Hitlerovskými názory, a tak se Vilém spolu se svým starším bratrem Františkem rozhodl opustit svůj domov a vydat se do zahraničí. Stáhli se do Plzně a poté do Prahy, kde ale brzy nestačily kapacity, proto se oba bratři ocitli v uprchlickém táboře ve Světlé nad Sázavou. Koncem ledna 1939 se mu podařilo u Bohumína překročit česko-slovensko-polské hranice a v Katovicích se znovu hlásil jako uprchlík. Oba bratři zde získali povolení k odjezdu na Britské ostrovy, kam odpluli již po několika dnech.

V Anglii byl Vilém se svým uprchlickým statutem zaměstnán na farmě, vypomáhal i na lesních pracích. Zaměstnání ho ovšem nenaplňovalo – do emigrace odešel, aby bojoval za demokratické ideály a svobodné Československo. Dne 19. března 1941 proto dobrovolně vstoupil do československé zahraniční armády a o pár dní později složil vojenskou přísahu. Výcvik absolvoval u 4. roty 1. pěšího praporu 1. čs. smíšené brigády – reorganizované v roce 1943 na Československou samostatnou obrněnou brigádu. Od září 1943 se stal příslušníkem 3. roty prvního tankového praporu a prošel výcvikem na řidiče tanků Cromwell. Stal se tak členem posádky tanku, která byla s dalšími Čechoslováky odeslána na podzim 1944 na frontu k francouzskému přístavu Dunkerque. Zde převzal se svou jednotkou velení jižního úseku obléhaného přístavu. Boje trvaly více než půl roku a německá posádka kapitulovala až v souvislosti s koncem druhé světové války.

Vilém Egermaier.

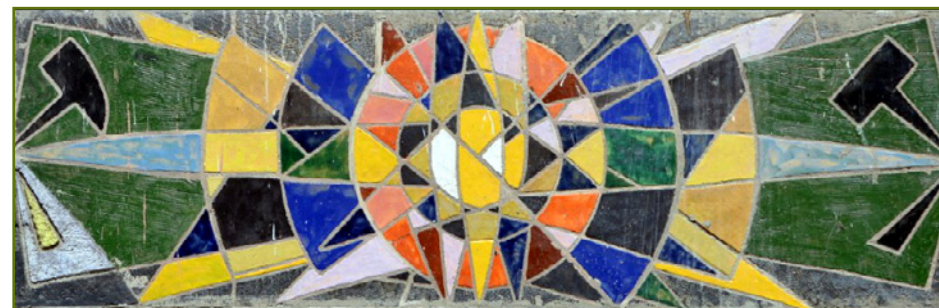
Vilém Egermaier zůstal ve vojenské uniformě do 21. prosince 1945, kdy stále v hodnosti vojína demobilizoval. V únoru 1946 byl vyznamenán československou vojenskou medailí Za zásluhy II. stupně. Současně získal osvědčení o československém státním občanství a v republice tak mohl zůstat. Vrátil se na rodné Sokolovsko – mezi lety 1946–1953 pracoval ve sklárně v Oloví, než musel kvůli zhoršenému zdraví odejít do důchodu. Občasně si přivydělával i jako úředník. Z Oloví se přestěhoval do rodného Sokolova, a ještě v šedesátých letech minulého století žil ve Štefánikově ulici č. p. 6. V posledních letech svého života ho trápily silné problémy se zrakem, které mu způsobila právě účast ve válečných bojích. Dlouhodobě se tak musel léčit ve státní oční léčebně v Nových Zámcích.

Jiří Klůc

Opona a mozaiky na fasádě bývalého sokolovského divadla a jejich autorství

Šedesát let v časové historické lince není příliš dlouhá doba. Přesto i toto krátké období dává zapomenout na zcela konkrétní věci, jako je autorství v té době vzniklých uměleckých děl. V roce 1933 bylo v tehdejší Schramstrasse 1022/25 ze soukromých prostředků postavené nové kino. Projekt vypracoval tehdy známý, dnes pozapomenutý, architekt Richard Brosche. Stavbu provedl místní stavitel Josef Bassl. Kino dostalo tehdy módní název Alfa, ovšem v roce 1948 bylo přejmenováno na kino Oko. To byla již ulice přejmenovaná na Leninovu. Město tehdy postrádalo vhodné a stabilní reprezentační prostory pro konání divadelních představení, a protože existovalo druhé kino Svět v Hornickém domě, tak bylo učiněno rozhodnutí o přestavbě původního kina na městské divadlo. Jednání o přestavbě kina Oko na divadlo probíhala již od konce roku 1956 a po čtyřech letech pak vzniklo první sokolovské divadlo. Vzniklo přestavbou nejen samotné budovy bývalého kina v č. p. 1022, ale i úpravou vedlejších budov č. p. 340 a č. p. 403. Slavnostní otevření bylo stanoveno u příležitosti Dne horníků na 14. září 1960.

Ačkoliv celá přestavba byla deklarovaná jako divadlo, šlo spíše o víceúčelový sál se zachováním kina s dalšími možnostmi, jako byly tehdy populární estrádní či hudební vystoupení. Hlavní sál divadla byl v prostřední budově bývalého kina. Ve vedlejších dvou budovách byl především pomocný provoz divadla, jako šatna, kuřárna, bufet a podobně. Dále zde byla zachována řada nájemních bytů. Kino, lépe řečeno provoz kina, bylo přejmenováno na kino Klub.

Největší keramická mozaika na budově divadla č. p. 1022 s abstraktním kubistickým motivem.

Menší keramická mozaika s motivy divadelní-harlekýnské masky na domě č. p. 403.

Budova divadla byla, především vnitřně, dekorována řadou hodnotných výtvarných děl. Po zrušení divadla byla některá díla přemístěna, jiná zůstala v budově a jejich osud je neznámý. Jsou známa pouze z nečetných fotografií, a to ještě ne všechna. Na fasádě všech tří budov jsou umístěny čtyři barevné keramické mozaiky. Společně měly vzhledově sjednocovat všechny tři rozdílné budovy. Největší z nich s abstraktním motivem snad země či vesmíru je na fasádě hlavní prostřední budovy č. p. 1022. Další tři mozaiky s motivy divadelních harlekýnských masek

jsou na obou vedlejších budovách. V poutavé publikaci Umění v Sokolově autorů Marcela Fišera a Michela Runda z roku 2013 je uvedeno, že autor mozaik je neznámý. Taktéž autor neznámý je uveden u obdobného abstraktního geometrického motivu na požární oponě v interiéru divadla. Podobnost motivu na oponě s největší mozaikou na fasádě nabízí možnost, že jde o jednoho autora.

Zcela nedávno se mi podařilo získat v aukci zajímavou pohlednici. Nacházela se v souboru asi dvaceti zcela běžných moderních pohlednic Sokolova. Jde o černobílou bromografickou pohlednici vydavatelství Orbis s vyobrazením jeviště. Tedy o ne zcela běžný motiv na pohlednici. Vzhledem k malému, nekvalitnímu a jen k částečnému vyobrazení pohlednice na obrázku u aukce jsem moc nevěřil údaj, že jde o sokolovskou pohlednici. Po obdržení zásilky jsem byl mile překvapen. Jednalo se o nepoužitou sokolovskou pohlednici s vyobrazením jeviště bývalého divadla v Leninově ulici s požární oponou. Ačkoliv se pohlednicemi Sokolova vyrobenými bromografickým tiskem zabývám specializovaně již delší dobu, tak tuto pohlednici jsem neznal. To jistě svědčí o faktu, že byla vydána ve velmi malém nákladu. Možná byla prodávána pouze v divadle a po čase byl zbytek nákladu skartován. Z výrobního identifikačního čísla jsem zjistil, že byla vydána v červenci 1962. Autorem snímku pohlednice je Oldřich Voršulka. Tento fotograf je uveden i u několika dalších pohlednic Sokolova. Ještě větší překvapení mě čekalo ve sdělení na zadní straně pohlednice. Doslovně zní: Sokolov – Opona v divadle znázorňující kubistický pohled na sputnik je dílem ak. malíře J. Nováka. To mi upřesnilo název výtvarného díla na oponě – Sputnik. Ale nastalo hledání, kdo je akademický malíř J. Novák. Akademických malířů s iniciálou jména J je několik. Po vyloučení jmen, která do výběru nezapadala z hlediska časového, mi v síti zůstala dvě jména - Josef Novák a Jiří Novák.

První z nich Josef Novák (1902 Praha–1987 Praha), akademický malíř, zasloužilý umělec, grafik, malíř, ilustrátor. Vystudoval Uměleckoprůmyslovou školu v Praze, později sám profesorem na VŠUP. Pro mne byl zajímavý fakt, že studoval mozaiku v Itálii, v Ravenně. To mohlo být důležité z hlediska podobnosti motivů na oponě a největší mozaice na fasádě domu v případě, že by byl autorem obou děl. Oproti tomu však neodpovídal umělecký výraz, Novák v té době preferoval mozaiku z přírodních materiálů a jejich kombinací. Také se spíše věnoval ilustracím. Nenašel jsem žádný vztah k regionu.

Druhým předpokládaným autorem je Jiří Novák (1925 Poděbrady–1994 Plzeň), akademický malíř, scénograf a autor kostýmních návrhů. Vyučil se malířem skla a vystudoval v Novém Boru umělecké návrhářství. Absolvoval Vysokou umělecko-průmyslovou školu (1949–1954) u prof. Jana Kaplického, otce známého architekta Jana Kaplického. Byl frekventantem prvního specializovaného ročníku uměleckých

sklářů s monumentálním zaměřením. Po vystudování a dvouletém působení v Mladé Boleslavi žil od roku 1959 v Plzni. Zde byl zaměstnán jako jevištní výtvarník v divadle J. K. Tyla. V Plzni také poprvé představil své obrazy. V jeho dílech najdeme monumentální skleněnou tvorbu, jako jsou okna. Také blízkost regionů Plzeň-Sokolov hovoří pro něj. Tyto okolnosti zřetelně ukazují na Jiřího Nováka jako autora výtvarného díla na požární oponě divadla, i když mozaiky v jeho dílech postrádám. Je zde však jedna důležitá okolnost.

Jiří Novák při dvouletém působení v Mladé Boleslavi se zřejmě v roce 1958 seznámil s výtvarnicí Olgou Umlaufovou (1930 Plzeň–1997), keramičkou a malířkou. Vzali se a vzápětí spolu přešli do Plzně. Zde Olga Umlaufová, např. na sídlišti Slovany, zhotovila keramické mozaiky jako domovní znamení. Měla tedy jako výtvarnice keramických mozaik blízko k veřejnému prostoru, působila v něm a mohla tedy realizaci mozaik na sokolovském divadle provést. Těžko si přestavit situaci, že by jako odbornice na mozaiky se na jejich tvorbě nepodílela společně se svým manželem. A Olga Umlaufová keramiku znala. Vždyť ji v Jablonci nad Nisou vystudovala. Pro mozaiky je třeba vyrobit přesné keramické díly (střepy). Myslím si, že pokud návrh keramických mozaik nepochází od Olgy Umlaufové, tak se na nich podílela spolu se svým manželem nebo se minimálně výtvarně ovlivňovali. Zajímavá je i ta okolnost, že mozaiky nejsou signovány. Tato skutečnost by mohla hovořit pro společné dílo. Její podíl na jednotlivých dílech bez získání dalších poznatků je však zatím nedoložitelný. Vcelku šlo o pět výtvarných děl, tedy rozsáhlou zakázku. A v jejich společné realizaci mohla být

další výtvarná díla, jako např. plošné dekorativní vislé kryty topení ve foyeru divadla. V sokolovské publikaci je o nich zmínka a na jedné z fotografií foyeru jsou částečně zachyceny. Jednalo se o podobné abstraktní motivy a tyto kryty na topení jsou výtvarně podobné realizovaným dílům. Jako partnerská dvojice, on jevištní výtvarník a ona výtvarnice keramických mozaik, by byly ideálními tvůrci zmiňovaných výtvarných děl.

Přestavbou kina v roce 1960 získalo město divadlo, ale asi by bylo lépe říci víceúčelový prostor k provozování divadla. Vnější výraz divadla byl ovlivněn starou

Pohlednice z roku 1962 s požární oponou s motivem Sputniku. Na zadní straně pohlednice je uveden autor opony akademický malíř J. Novák.

Reliéf Vesmír-Thálie autorů Františka Jelínka a Antonína Kučery ve foyeru divadla.

Pastel akademického malíře Josefa Schlesingera – Pohled na Sokolov ze Šenvertu (1960).

podobou kina a připojením dalších dvou budov, které respektovaly i nadále původní vzhled. Nedošlo k nějakému celkovému vizuálnímu sjednocení všech tří budov. Výjimkou byly jen venkovní mozaiky. Ale to bylo málo.

Opakem však byla vnitřní výzdoba divadla. Divadlo bylo dekorováno řadou hodnotných výtvarných děl. Výtvarně zpracovaná opona, velký třístranný reliéfní pás kolem opony, velký reliéf nazývaný Vesmír, keramické kryty topení, mozaiky krytů topení, vše často ve vícenásobné formě. Řádově šlo o několik desítek výtvarných děl. Je jen škoda, že město při opuštění budovy nedokázalo zajistit tyto památky pro další využití ve městě či alespoň provést řádnou dokumentaci.

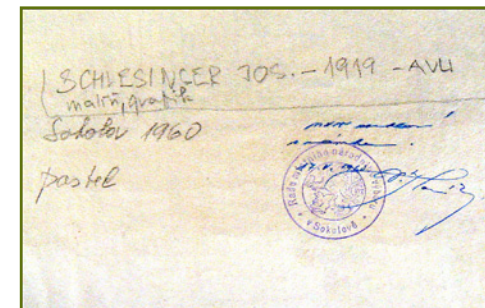
U reliéfu autorů Františka Jelínka a Antonína Kuchaře umístěného ve foyeru divadla nazvaného v publikaci Umění v Sokolově Vesmír, jsem našel v kronice města Sokolova jiné pojmenování, a to Thálie. Které je však správné, nedovedu posoudit. Příznačnější se mi zdá být název Thálie, protože postava Thálie je na reliéfu hlavním motivem. Sputnik je až vedlejším motivem.

Mozaiky na průčelích budov jsou hodnotným dokladem tzv. modernismu. Úspěch Světové výstavy Brusel 1958 dává vzniknout v Československu tzv. bruselskému stylu, který se stabilizuje jako protipól šedivého socialistického realismu. Typické pro tento styl je použití jasných barev, skla, keramiky, laminátu, plastu, ale i třeba i neonů. Z tvarů je pro tento umělecký směr charakteristický trojúhelník. Tento nový styl předznamenává politické uvolnění 60. let. Mozaiky na divadle jsou charakteristické pro tento styl a pro město velice cenné, jako doklad architektury města. Myslím si, že takových dokladů architektury (mozaik) ve venkovním prostoru není ve městě mnoho, pokud vůbec nějaké existují.

Všechny tři domy jsou v majetku dvou soukromých subjektů. U jednoho objektu se o domu již nedá mluvit. Stojí zde již jen nevysoká část průčelí domu. Město by mělo vyvinout iniciativu k záchraně těchto mozaik, navázat kontakty s majiteli a dohodnout se na odborném sejmутí mozaik, či alespoň některé mozaiky. Ty by se daly následně umístit například v budově plánované knihovny na Starém náměstí. Umístění by se jistě našlo i v plánované budově sociálního zařízení, které má stát místo bývalé školy v Sokolovské ulici. Je morální povinností města chránit památky na různá období výstavby města. Je to jeho paměť. Město v minulosti ztratilo řadu památek, o to větší by měla být současná vůle při jejich záchraně. Podařilo se to u soch stávajících před hotelem Ohře, mohlo by se to podařit i zde.

Ve své sbírce mám obraz od akademického malíře Josefa Schlesingera (1919 Brno–1993 Praha), dlouholetého ředitele Středočeské galerie v Praze. Jedná se o pastel zobrazující Sokolov v pohledu ze Šenvertu a je datován rokem 1960. To vše není až tak zajímavé, zajímavější je připsání a razítka na rubu obrazu. Vedle

kulatého razítka Rada Městského národního výboru v Sokolově je ručně vepsaná douška MNV souhlasí s návrhem, datum 17. 5. 1960 a podpis předsedy MěNV Jana Hrázského. Otázkou je, o jaký návrh tehdy šlo a kde měl být uskutečněn. Zřejmě se jednalo o veřejnou budovu a nabízejí se jen dvě možnosti, divadlo a hotel Ohře (1961). Šlo o jakousi zakázku k divadlu? Pokud ano, jakou? Domnívám se však, že návrh z neznámého důvodu nebyl uskutečněn. Možná, že někdo ze čtenářů o tom bude mít větší povědomost.

Rub pastelu J. Schlesingera.

Jiří Kubíček

Zapomenutý pomník padlým v Kraslicích

O říjnových událostech roku 1921 v Kraslicích již bylo v časopise Sokolovsko psáno (č. 1/2015). Tento článek obsahoval popis události, tak jak byly zaznamenány četnictvem, vojskem a jak byly popsány v českých novinách. Následující rok vybudovala obec Kraslice obětím této události důstojný pomník. Pro připomenutí poválečné doby a pro pochopení důvodu postavení pomníku se podívejme, jak tyto události zapsal do pamětní knihy města Kraslice pro rok 1921 kronikář a německý odborný učitel A. Meinl. Kraslice byly tehdy okresním městem a dle sčítání obyvatel z 15. 2. 1921 měly 12 526 obyvatel, z toho bylo pouze 33 Čechů, proto je tato událost v kronice zaznamenána z pohledu německé strany. Kronika byla psána v německém jazyce a při překladu jsem se snažil co nejvěrohodněji zachovat členění a styl kronikáře. Údaje okresního četnického velitelství v Kraslicích (pro rok 1921) a materiály Vojenského ústředního archivu Praha (zpracované doc. JUDr. Salákem, Ph.D.), které se liší od údajů z kroniky města, jsou uvedeny v závorkách přímo v textu kroniky.

Text kroniky: Rok 1921 byl ještě silně pod vlivem následků světové války, naprotitomu začaly být ale již patrné první zjevné předzvěsti závažné hospodářské krize. O snížení cen nebyly patrné ještě skoro žádné známky a již v prvních dnech roku hlásily místní noviny, že zásobování obyvatel je špatné, podíl chleba by

Kraslice, tehdejší Radniční ulice s budovou radnice a balkonem, ze kterého mluvili 27. 10. 1921 zástupci města.

Kraslice, náměstí s hotelem „Weißer Schwann“ (dnes náměstí T. G. Masaryka).

musel být zkrácen. Zavedení daně z obratu od 1. října a silné utážení daňového šroubu způsobilo 18. května demonstrační shromáždění proti daňové politice vlády. Hospodářská nouze způsobila také stávku v městské elektrárně, stávku bankovních úředníků, stávku 80živnostníků a domácích pracovníků ze Stříbrné. Kromě toho se konaly 6. a 12. října demonstrace nezaměstnaných.

Vzhledem k těžké ekonomické situaci četných vrstev obyvatel a s připomenutím skutečnosti, že na obyvatel Krušných hor dále ještě příliš živě působí vzpomínky na strašné strádání ve válečné době, nemůže snad nikdo zazlívat zejména oněm zvláště krutě postiženým Krasličákům, když vůči pokusům hrát velmoc, přistupovali velmi odmítavě a když se již od začátku roku skrze vyskytující se, ovšem nejprve zas a znovu popírané, fámy o bližící se mobilizaci, cítili nejsilněji znepokojeni.

Když ale bývalý rakouský císař Karel I. přijel do Maďarska, aby se tam pokusil uskutečnit kontrarevoluci, dalo to důvod, vydat již dávno plánovaný rozkaz k všeobecné mobilizaci.

Rozkaz byl v Kraslicích vyhlášen 25. října, nástup měl být proveden během 24 hodin.

Avšak v našem kraji, stejně jako v mnoha jiných částech státu, rozkazu uposlechli jen málokterí. O nyní následujících smutných událostech posledních říjnových dnů byly uveřejněny nejrozporuplnější zprávy, přesné zprávy nejlépe informovaných obou kraslických místních novin si jistě zaslouží největší důvěry o to více, že byly vydány za přísné cenzury. Tyto informace zní v hlavních věcech takto:

Ve středu 26. října večer se konalo hojně navštívené shromáždění povolanych, na kterém bylo jednomyslně rozhodnuto nenarukovat.

Ve čtvrtek 27. října po druhém shromáždění pochodovali branci v semknutém zástupu na náměstí, kde se již shromáždil dav lidí čítající tisíce.

V průběhu dopoledne se také vypravovaly delegace branců do továren a prosadily všude zastavení práce. Nyní proudila také největší část dělníků na náměstí, když v polední době z děkanského kostela někdo neoprávněně zvonil na poplach, vzrostl dav rychle na několik tisíc lidí.

(Text kroniky kraslické četnické stanice z 27. 10. 1921: „Několik záložníků odebralo se na zvonici městského kostela a počali zvoniti na poplach, což mělo za následek shromáždění se 4 až 5 tisíc osob na náměstí z celého okresu.“)

Touto dobou starosta Schmidkunz a zástupce starosty Fuchs říkali ze vchodu budovy okresní správy, za neustálého pokřiku, uklidňující slova. Oznamovali, že městská správa a zástupci politických stran by ve vlastním, kolem 2. hodiny konaném, zasedání přijali stanovisko k situaci. Pak mluvili někteří branci, jejichž slova se shledala s bouřlivým potleskem. Jejich připomínky se nyní neshodovaly a návrhu vyčkat usnesení schůze, bylo také zpočátku uposlechnuto. Ale již po půl hodině se začal dav znovu shromažďovat a když kolem 1/2 3 začalo zasedání, zaplnila se Radniční ulice zcela (pozn. překladatele: dnes Havlíčkova ulice). Tehdy mohlo být přítomno 5000 osob.

Na zasedání, na kterém byli přítomni téměř všichni městští zástupci a několik zástupců politických stran, bylo po 2 1/2 hodinovém důkladném projednávání přijato rozhodnutí, uveřejnit prohlášení s výzvou ke klidu a k obnovení práce.

Další vyjádření k mobilizaci samotné nemohlo samozřejmě následovat, avšak v osobních rozhovorech účastníků zasedání bylo téma „mobilizace a válka“ na denním pořádku.

Před koncem jednání se v sále objevila opět delegace davu, která vyžadovala rozhodnutí. Když také bouřlivý křik dolehl i nahoru do oken, byl na závěr pozvednut návrh pana advokáta JUDr. Antonína Krause, který bylo možné hned uklidňujícím způsobem pronést z balkonu radnice.

Mezitím vzrušení a napětí na místě vystoupilo na maximum a všechny oči mířily na balkon, když se na něm krátce po půl 5 objevili jako řečníci určení pánové.

Avšak tito mohli jen částečně a těžko cokoliv objasnit. Zástupce starosty Fuchs hovořil jménem občanských stran a sdělil usnesení zasedání. Po něm se pokoušeli také pánové Franke a kaplan Pleyer působit konejšivě. Pan Dr. Kraus srozumitelně shromážděným vysvětlil, proč žádný závěr nesmí být pochopen

jako nenarukování; upozornil také na následky střetnutí s vojskem a vysvětlil, že když nebudou připomínkám politických vůdců věnovat slyšení, museli by tito za další události odmítnout zodpovědnost.

Část davu uposlechla opravdu výzvy a rozešla se. Následně většina však zůstala pohromadě a s tím, co vyslechli, se nespokojili. Další řečníci si již nemohli získat žádné vyslyšení a nálada obyvatel byla stále více pobouřenější. Když se rozšířila zpráva, že na Horní nádraží dorazilo vojsko, vytáhla velká část davu pomalu na nádraží. Když se nyní poplašný zvon ozval podruhé a když skutečně vojenský oddíl o 38 mužích se 2 důstojníky vystoupil z vagonů, shromáždilo se tam už několik stovek lidí, kteří uvítali vojáky hlasitým proklínáním a několik mládenců mělo také hodit ojedinele kameny, kterými ale nebyl nikdo zraněn. Vojenský oddíl stál několik okamžiků váhavě, jelikož se nenašel nikdo k jeho přijetí a protože neznal cestu. Pak ale, protože byl asi mylně uvědoměn, pochodoval omylem doleva a teprve po nějaké zacházce táhl rychlým krokem Dlouhou ulicí (pozn. překladatele: dnes Pohraniční stráž) k náměstí, přičemž byl za ustavičného zvolávání, doprovázen početným pobouřeným davem, v němž bylo mnoho žen. Avšak nedocházelo k násilnostem, pouze dav požadoval sejmutí nasazených bajonetů, tomuto požadavku velitel oddílu také vyhověl. Poslední kus cesty už urazili vojáci ne zcela v „čistém a spojeném“ šiku, mezi ně vpochodovali demonstranti, kteří proti nim protestovali a chytali je za ruce.

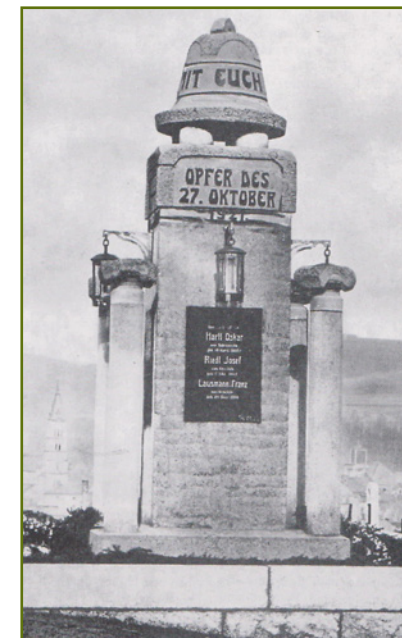
Když se došlo na náměstí (pozn. překladatele: dnes náměstí T. G. Masaryka), právě zde stojící velký dav jen váhavě ustoupil, tísnil se a vojsko zcela sevřel, dokonce jednotliví vojáci byli od oddílu odštěpeni.

(Vojenský ústřední archiv, Praha: „Jeden z vojnů byl podle hlášení zcela odtržen od útvaru a později ho nalezli zbitého v bezvědomí a beze zbraně.“)

Jednomu z posledně zmíněných se náhle uvolnila puška, kterou již neměl zajištěnou. Během několika málo okamžiků se stalo nestěstí. Vojáci, kteří neovládali německý jazyk, se nacházeli v naprosté neznalosti v podstatě mírumilovného charakteru obyvatel a věřili, že jsou osobně ohroženi, udělali si několika skoky mezery a stříleli bez povelu, mezi nimi někteří do vzduchu, jiní na dlažbu bezprostředně přímo k jejich nohám.

(Text kroniky četnické stanice: „Jakmile vojsko vešlo na náměstí pokusil se dav jej odzbrojit, načez vojsko na náměstí u hotelu „Schwan“ použilo proti davu zbraně, přičemž zůstalo 7 mrtvých a 19 těžce raněných osob na místě ležeti a asi 20 osob bylo lehce raněno.“ Vojenský ústřední archiv, Praha: „Někdy v té chvíli, kdy dav napíral na jednotku zazněl z hotelu Weise Schwann výstřel. Velitel dal také rozkaz k palbě, ale podle svého vyjádření nevěděl, jestli vojáci vůbec jeho rozkaz slyšeli nebo jestli tak učinili nezávisle a s ohledem na situaci. Každopádně palbu zahájili a dav se rozprchl. Na ulici zůstalo pět mrtvých a osmnáct zraněných.“)

Po tomto zděšení, jak ochromený, se dav okamžitě za jednohlasně znejícího ustrašeného volání rozprchl do všech směrů. Palba trvala jen několik vteřin, počet výstřelů činil, podle počtu později nalezených vystřelených nábojnic, přibližně 100. Náměstí se zakrátko podobalo bitevnímu poli.

Pomník Sturmkläuten

Pomník Sturmkläuten, v pozadí evangelický kostel.

Asi 15 osob zůstalo okamžitě ležet, většinou takoví, kteří se demonstrace vlastně vůbec ani nezúčastnili, ale nýbrž byli jen zvědavými diváky, nebo šli náhodou kolem. Zranění jedinci upadli, vzchopili se znovu a potom se opětovně zhroutil, další se tiskli na zdi domů, jiní se vrhali na zem, protože v okamžitě ucpaných domovních dveřích již nenašli umístění, nebo plazíc se hledali, jak se z oblasti dosahu nebezpečí dostat. Sami vojáci byli nanejvýše rozrušení, většina se třásla

po celém těle, někteří se vrhli na zem, jiní vkleče zaujali útočný postoj, neboť očekávali útok davu lidí. Když ale přirozeně takový nenastal, protože nikdo ozbrojený odpor neměl v úmyslu a také žádné zbraně nebyly k dispozici, byli ti na dlažbě ležící rychle dopraveni do bezpečí do dalších domů a byla jim, od rychle sem spěchajících lékařů, za podpory členů dobrovolných hasičů, policie a četnictva, stejně tak jako zdravotnického personálu městské nemocnice, poskytnuta první pomoc. Také vojáci přiložili své ruce a po několika minutách byli všichni zasažení umístěni a zaopatrěni v domech a byli postupně převezeni do svých bytů nebo do nemocnice a zakrátko ukázalo, doteď ještě tak živé náměstí s přilehlými uličkami, ticho smrti. Náměstí bylo uzavřeno a zůstalo tak do pátku ráno; potom byl provoz povolen, ale pouze pro chodce a teprve v sobotu nastala znovu větší volnost provozu.

V pátek bylo nad okresem Kraslice vyhlášeno stanné právo, vojsko bylo úředním nařízením ubytováno v tělocvičně (pozn. překladatele: dnes sokolovna v Tyršově ulici), náměstí zůstalo do soboty vojensky střeženo, stejně tak jako budova „Kraslických lidových novin“ („Graslitzer Volksblatt“).

Také správní úřad si nebyl zrovna jist právě skutečným mírným smýšlením kraslických obyvatel. Později se bezpečnostní služba omezila na hlídkové obchůzky vojáků a četníků, kteří získali posily, takže nakonec bylo k dispozici 95 vojáků a 40 četníků.

V pátek vlál z radnice na znamení smutku černý prapor, který ale musel být odstraněn, protože vojáci v tom údajně spatřili provokaci. (*Vojenský ústřední archiv, Praha: „Příslušníci vojska žádali sejmutí smutečního praporu, neboť jeho vyvěšení v den státního svátku považovali za výsměch Československé republice.“*)

Ten samý den ve 4 hodiny odpoledne proběhlo velmi důstojné, smuteční zasedání městského zastupitelstva, na kterém pánové zástupce starosty Fuchs a městský zastupitel Enzmann výřečně vyjádřili pocity obyvatel. Teprve 17. listopadu bylo vojsko opět odsunuto a 18. listopadu byla výjimečná nařízení zase zrušena.

Onoho smutného dne bylo 6 osob ihned zabito, 19 těžce raněných bylo odvezeno do všeobecné nemocnice, nejméně 25 osob bylo zraněno lehce. Z těžce zraněných zemřeli během dalších dní ještě někteří, takže celkový počet obětí na životech činil 15. Byli to tito: Johann Dörfler - obchodník s ptáky č. 449, Sebastian Fischbach - tkadlec sametů č. 910, Oskar Hartl z Krásné, Adolf Klier - slévač mosazi č. 1069, Franz Lausmann - syn pekařského mistra, zemř. 20. 11., Franz Leicht - horník z Tisové, Hugo Leicht - dělník z Tisové, Betti Müllerová - č. 23, Alois Netsch - dělník č. 1051, Josef Netsch - zaměstnanec obchodu č. 1051, Josef Riedl - tesařský mistr č. 1304, Richard Riedl - výrobce nástrojů ze Stříbrné, Ernst Rinkes - horník č. 1040, Max Rödiger - pisár č. 1203, Anderl Rotbauer - herec, náhodou v Kraslicích hostující herecké společnosti, z Wallern.

Z těchto byli pohřbeni Richard Riedl ve Stříbrné, Franz a Hugo Leicht v Tisové, ostatní byli pochováni na kraslickém hřbitově v čestném hrobě, který poskytla městská obec. Pohřeb většiny byl proveden v neděli 30. října za účasti tisíce tisíců účastníků, zatímco později zesnulí našli svoje poslední místo odpočinku dodatečně rovněž v tomtéž hrobě.

Poté, co okolní svět nesměl být dříve o událostech zpraven, dorazili teprve v pátek dopoledne první poslanci, které v sobotu a v neděli následovali ještě další. V Kraslicích se objevili zástupci národa Hillebrand, Kallina a Patzelt, zatímco při pohřbu obětí byli přítomni poslanci Patzelt, Kallina, Palme a Mayer.

Vyžádali si na všech úředních místech přesné informace, navštívili zraněné v nemocnici a utěšovali je. V sobotu se objevili také zaměstnanci armády – prokuratury státního zastupitelství v Plzni k vyšetřování, kteří podali svůj posudek v tom smyslu, že vojsko bylo k užití střelné zbraně oprávněno. Také vojenská lékařská komise navštívila zraněné, aby stanovila povahu zranění. Nalezla střelné rány do hlavy, hrudi, břicha, zad, kolen, steh, krku, pánve, kotníku a jiné. Závažnost zranění se vysvětlila tím, že kulky většinou narazily na dlažbu, a tím se staly odraženými a zbloudilými střelami.

Při pohřbu 30. října položily Německý parlamentní svaz a kraslické politické strany na hroby věnce. Na smuteční slavnosti mluvili děkan Hauser a evangelický farář Grober a poslanci Kallina a Palme.

Poslanec Kallina složil ve své pohřební řeči slib: „Dáváme vám svatý příslib, že zemi, do které budete uloženi, německou zachováme veškerou naší silou navěky věků“.

31. října proběhla v děkaněm kostele slavnostní zádušní mše, které se zúčastnily delegace z úřadů a spolků. 2. prosince byla také v kostele pořádána smuteční slavnost za padlé se spoluúčastí pěveckých spolků Sängerbund, Hilaria a Austria.

V pátek 28. října odpoledne vykonala značný počet poslanců a senátorů návštěvu u ministerského předsedy Beneše, který jim předložil všechny úřední zprávy o té smutné události a o událostech v mnohých jiných místech státu, vyjádřil svou živou lítost a ujistil, že bude jeho snahou, zabránit jakékoliv přisnosti a pokud možno výjimečným opatřením. Členové parlamentu zase naproti tomu požadovali prominutí příslušných nejpřísnějších nařízení úřadům a armádě, a rovněž nejpřesnější vyšetření kraslických událostí, což také bylo přislíbeno.

Také na zasedání státního rozpočtového výboru komise z 3. prosince vyslovil Dr. Beneš znovu svoji lítost.

Již 2. listopadu se pod předsednictvím pana starosty Schmidtkunze ustanovila komise pro pomoc pozůstalým nešťastných obětí, ke které kromě starosty příslušeli pánové: okresní starosta Richard Meindl, zástupci starosty Karl Fuchs, Josef Müller, městský radní Friedrich Pickert, za Německé nacionály (Deutschnationalen) učitel Václav Meindl a vdova po profesorovi paní Kindermannová, za křesťanské sociály (Christlichsozialen) továrník Franz Johann Stowasser a Julius Franz, za sociální demokraty (Sozialdemokraten) Adolf Reiter a Anton Schmidt, a městský pokladník Josef Kohlert a po jednom zástupci obcí Tisová, Stříbrná a Krásná.

Okresní zastupitelstvo darovalo 10 000 Kč, vláda 10 000 Kč, průmyslníci mezi sebou shromáždili okamžitě 60 200 Kč a 700 marek a také mimoto došly hojné dary, o kterých bude podána zpráva v příštím roce.

Vynucené povolání branců bylo nyní provedeno, proti několika údajným vůdcům, kteří řečením měli štvavě působit, bylo zahájeno řízení pro vlastizradu, které však nemohlo poskytnout skoro žádný výsledek, a proto muselo být po nějaké době téměř ve všech případech znovu zastaveno.

(Kronika četnické stanice Kraslice 27. 10. 1921: „Stanice Kraslice zatkla 5 osob, které byly vůdci tohoto vzbouření.“ 1. 11. 1921: „Zatkl četnictvo v Kraslicích 22 osob pro neuposlechnutí svolávacího rozkazu, načež ostatní záložníci jak v Kraslicích tak i v celém okrese narukovali.“)

S ohledem k výsledku odvodů bylo nakonec zakrátko vládou učiněno prohlášení, že nebezpečí války je snad skončeno a 19. 11. byla nařízena demobilizace. Státu ale vznikly mnohamilionové výdaje.“

Kronika města se v roce 1922 vrací k události a doplňuje informaci k odhalení pomníku:

„Z osob, obžalovaných kvůli loňským říjnovým událostem, byl pouze jeden odsouzen ke 3 týdňům vězení, jeden na 2 měsíce těžkého vězení. Důkaz, jak bezvýznamná musela být provinění velkého davu lidí, když nebylo možné vypátrat provinilé.“

28. října 1922 na zdejší hřbitově pořádala komise pro pomoc říjnovým padlým smuteční slavnost a při tom byl na hrobě slavnostně odhalen pomník obětem 27. října 1921.“

(Vyjádření předsedy vlády Švehly z 22. 11. 1922 k interpelaci poslanců Hillebranda, Palmeho, Blatné, dra. Holitschera, Pohla: „Pro události v Kraslicích dne 27. října 1921 bylo zavedeno trestní řízení proti 22 osobám, z nichž bylo ve vyšetřovací vazbě deset a to pět od 28. do 29. října 1921, tři od 5. do 6. listopadu, jedna od 4. do 7. prosince 1921 a jedna od 24. července do 19. září 1922. Trestní řízení bylo proti osmi osobám zastaveno, poněvadž obviněné na základě původního řízení nebylo lze usvědčit.)

Z ostatních obžalovaných byli odsouzeni jeden pro zločin veřejného násilí do těžkého žaláře na dva měsíce bezpodmínečně, jeden pro přečin dle § 305 tr.z. do vězení tři neděle bezpodmínečně, pět pro přestupek útisku podmínečně do vězení po 24 hodinách a jeden pro přestupek tiskového zákona k pokutě.

Tři obžalovaní byli z obžaloby pro přečin dle § 305 tr.z. osvobozeni. Ze všech rozsudků jsou jen rozsudky pro přestupek útisku a tiskového zákona dosud právoplatné. Proti třem osobám není trestní řízení ještě u první stolice vyřízeno.“)

O pomníku jsem se poprvé dozvěděl z knihy „Graslitz - die klingende Stadt“ (Kraslice - zvonící město). Zde byl pomník označen jako „STURMLÄUTEN“ („Zvonění na poplach“). Tato kniha, kterou vydali v roce 1956 vysídlení němečtí obyvatelé Kraslic, byla za minulého režimu tajně kopírována a rozšiřována. Tento 4,6 m vysoký pomník tvořil pravidelný čtyřboký hranol s podstavou cca 1x1m. Na jeho ozdobném zakončení byl vytesán nápis „OPFER DES 27. OKTOBER 1921“ („Oběti 27. října 1921“). Na každé straně hranolu byla umístěna černá deska se 3 jmény padlých občanů, tj. 12 osob. Ostatní zemřel pohřbili v Tisové (2 osoby) a ve Stříbrné (1 osoba). Nad deskami se nacházela závěsná ramena, na nichž visely kovové šestiboké lucerny. Pomník byl nahoře zakončen cca 1 m vysokým kamenným zvonem s nápisem: „GOT MIT EUCH“ („Bůh s vámi“). Zvon měl symbolizovat ono zvonění na poplach z věže katolického kostela. Rohy hranolu doplňovaly 4 válcové sloupky s ozdobnými hlavicemi.

Tato nešťastná událost s krvavě potlačenou demonstrací nebyla u nás ani před ani po roce 1989 zmiňována. Politický vývoj v naší zemi po II. světové válce je mnohým znám, pomník byl odstraněn a osudy obětí byly prostě zapomenuty.

Místní badatelé, kteří v posledních letech tento pomník zmínili, udávali jeho stanoviště dle Kraslické kroniky V. Kotěšovce, z r. 2006 (str. 131) – „na stráni nad gymnasiem“ (na místě bývalého gymnasia je dnes opuštěná hala prodejny TESCO). V této oblasti nejsou ale ani zbytky staveb, ani jiné důkazy o tom, že by zde pomník někdy stál. Z polohy katolického kostela (evangelický kostel je pomníkem zakryt) a budovy radnice (pravoúhlá věž) na nově získané fotografii lze zjistit, že na jím uvedeném místě nemohl stát. Musel být ale více v jižním směru. Hroby na obrázku za pomníkem poukazují jednoznačně na to, že tento pomník stál na hřbitově. Jak uvádí městská kronika r. 1922, byl pomník postaven na společném hrobě obětí události rok po jejich pohřbení.

Na kraslickém hřbitově je v knize seznamu hrobů v oddělení hřbitova VI (dnes oddělení IV), záznam o čestném hrobě z 27. 10. 1921. Zde byla uvedena také jména zastřelených občanů. V knize hrobů chybějí rovněž občané, kteří nepocházejí z Kraslic: Riedl Richard ze Stříbrné, Leicht Franz z Tisové a Leicht Hugo ze Zelené Hory, kteří byli pohřbeni na jejich místních hřbitovech.

Dalším pátráním a hledáním jsem zjistil, že z části hřbitova VI je výhled na katolický kostel a na radnici, přesně takový, jak je na uvedeném záběru zachycen. Tam, kde vede první příčná cesta dolů k východnímu okraji hřbitova, jsem místo upřesnil. Toto místo u plotu v dolní části hřbitova uvádí i němečtí pamětníci. Dnes na tomto základu společného hrobu o rozměru cca 4,5 x 6,7 m stojí pomník sovětských válečných

zajatců. Po II. světové válce zde bylo pohřbeno 13 zemřelých, z toho 5 bezejmenných, kteří sem byli společně pochováni. Základnu hrobu je možné porovnat s kameny na fotografiích. Jsou naprosto stejné. Pěticípá rudá hvězda byla z horní části mramorového pomníku po r. 1989 odstraněna. Paradoxem zůstává, že za minulého režimu byl tento hrob pietním místem pro pokládání věnců osvobozující Rudé armádě, i když samotné město Kraslice osvobodila americká armáda.

*Kraslický hřbitov, současný pohled směrem na kostel.
(Foto P. Palůch 2019)*

Pavel Paluch

Výstavba na náměstí Budovatelů v Sokolově

Dnes máme v Sokolově čtyři veřejné prostory. Prvním je Staré náměstí, novějším náměstí Budovatelů. Růžové i Malé náměstí svým charakterem význam tohoto slova naplňují obtížně. Centrem minulého Falknova bylo vždy Staré náměstí. V okolí se postupně stavěly obytné domy a vyrůstaly nové ulice. Obyvatel města neustále přibývalo, a tak bylo nutné hledat nové stavební parcely pro realizaci domů. Na západní straně města probíhala řeka Ohře, proto se výstavba přesouvala opačným směrem. V roce 1870 byla vybudována železniční trať do Karlových Varů a Chebu, což přineslo nebyvalý rozvoj města, a s ním ještě větší potřebu míst pro výstavbu. Postupně byly rušeny městské brány a hrady. Na pozemku bývalého Hradebního rybníka, který předtím napájel vodou příkop kolem opevnění, byla postavena nová škola, tělocvična a synagoga.

Po vzniku první republiky si vedení nového státu uvědomovalo, že oblasti s mohutným a zejména uhelným průmyslem je nutno podporovat. Přistupovalo k tomu také řešení silné politické otázky soužití českých a německých obyvatel. Proto bylo nezbytné do pohraničních okresů investovat. V roce 1922 na ministerstvu veřejných prací rozhodli, že

Pozemková mapa budoucího staveniště.

První práce na staveništi v roce 1955.

Pokračující zemní úpravy v polovině 50. let.

finanční prostředky „Fondu pro péči hornickou“ vloží do projektů v těžebních oblastech. V tehdejších Falknově to byly rodinné domky a tzv. „Spolkový dům“, který známe pod názvem Hornický dům. Pozemky pro bydlení byly vybrány u nemocnice. Dům, kde se měli scházet horníci, byl postaven na osmi parcelách vedle nemocenské pojišťovny, tzv. Brudelade, která se již tehdy stavěla. Parcely byly vykoupěny a po výběrovém řízení na projektanta se vítězný architekt Rudolf Wels z Karlových Varů pustil do práce. V podmínkách soutěže byly formulovány požadavky na účel a počet místností, nikoliv však tvar a velikost hmoty budoucí stavby. Je možno konstatovat, že tehdejší zastupitelstvo vybralo pozemky prozřívavě a arch. Wels si uvědomil, že s ohledem na uliční čáru, velikost a tvar pozemku musí být dominantní jižní strana budovy. Zde navrhl impozantní vstupní schodiště a ozdobil ji nádherným reliéfem vyjadřujícím těžkou hornickou práci. Zda již tehdy tušil, že vytvořil základ pro budoucí náměstí, dnes již nevíme, ale jistě jako erudovaný architekt tímto směrem uvažoval. Tehdy se před vstupem v celé šířce rozprostírala plocha pro nájemní zahrádky. Může to doložit pozemková mapa použitá při prodeji parcel v roce 1923 a několik fotografií. Z nich vidíme, že kromě zahrádek byla na opačném konci komunikace na Loket a několik obytných domů.

Zahrádky byly užívány do roku 1955, kdy již byly v Sokolově zastavěny veškeré proluky mezi různými objekty a bylo nutno hledat další stavební parcely. Následný rok hlavní architekt dostavby Ing. Škarda a projektant Ing. Rousek ze Státního ústavu pro projektování měst a vesnic z Českých Budějovic vypracovali projekt bytových novostaveb na budoucím náměstí. Drželi se přitom zastavovacího plánu, který vyskladil Ing. Dr. Hraba ze SPÚ Praha. Kanalizace a vodovod byly v tomto prostoru již provedeny v rámci činnosti 5M, což byla obdoba známých akcí „Z“. Po vybudování vodovodu v délce 2290 m a hodnotě 610 tis. Kčs tak mohla započít vlastní výstavba. Projektanti však museli dodržet vyhlášku č. 321/51 Sb. o typech bytových domů. V tomto případě výstavby budoucího náměstí však byla udělena výjimka. Vycházela z požadavku na umístění obchodů do přízemí budov. Proto bylo nejnižší podlaží zvýšeno na 4,4 m, oproti ostatním patřím o výšce 3 m. Do domů, tehdy jako prvních v Sokolově, byly instalovány výtahy. Atypické bylo také zakončení příčných domů, předsunutých o jeden modul, tj. 3,6 m směrem do náměstí. V patře tak vznikl přesah budovy, která byla podepřena pěti sloupy a vytvořila tak malá podloubí na všech rozích náměstí. Plocha fasády rozčleněná krajními rizality tak netvoří nevzhlednou, jednotlou hmotu. V půdorysu jednotlivé sestavy vytvořily tvar písmene U. Nad obchody je provedena průběžná terasa s kovovým zábradlím. V bytových podlažích byl však důsledně dodržen typový podklad 15/52 a 16/52, s pěkně řešenými byty všech velikostních kategorií od 55 do 105 metrů čtverečních.

Jako první byla zahájena výstavba západní části náměstí, tj. č. p. 1404–1407. Dne 17. června 1959 byl dům s 80 byty zkolaudován. Bezprostředně stavia zahájili výstavbu na opačné straně náměstí. Tempo realizace bylo vysoké, a tak již v roce 1960 po kolaudaci celého bloku domů č. p. 1421–1428 byla otevřena tzv. SADONA – první

samoobsluha v Sokolově. Někdy je uváděno, že zkratka byla odvozena od počátečních písmen samoobsluhy dobrého nákupu, nebo od zkratky další služby, kterou byla donáška nákupů domů. Z ostatních obchodů na náměstí si jistě pamatujeme Masnu, Optiku, Papírnictví, Obuv, Nábytek, Mototechnu, prodejnu šicích strojů a kol a další. Velkou atrakcí pro tehdejší obyvatele byla instalace velkých neonových poutačů, které na fasády v roce 1961 umístil a provedl Stavoprav Plzeň. Po těchto neonech však již není ani stopy, protože v roce 2000 byly okrové brizolitové fasády upraveny nátěry. Návrh barevnosti včetně výměny oken vypracoval Ing. arch. Janisch.

Mezitím však stavební ruch na náměstí neustával. V roce 1967 byla zahájena velká rekonstrukce Hornického domu, která trvala až do roku 1970. Fasády, obložené mramorem byly uvedeny do původní podoby až v roce 2006. Okružní komunikaci a betonovou plochu náměstí vyprojektoval v roce 1960 Stavoprojekt Karlovy Vary. Zároveň MNV vyhlásil soutěž na návrh a realizaci předem neurčené sochy. Komise, která návrhy vyhodnocovala, byla složena z 5 akademických sochařů a 2 akademických malířů. Vítězem soutěže byl akademický sochař Slavoj Nejdli. Pro Sokolov navrhl dílo, které nevyhovovalo tehdejší době, i když šlo o sochu horníka. Návrh byl výrazně abstraktní, ostatně jako všechna autorova díla. Existovala tehdy obava, že veřejnost dílo nepřijme a k realizaci nebylo přistoupeno. Od tohoto sochaře se zachoval mramorový reliéf z roku 1970, který je umístěn ve vstupní hale Hornického domu. Později byla myšlenka sochy, která měla být na náměstí umístěna, opět obnovena. Tentokrát místo volné tvorby bylo určeno, že socha bude představovat V. I. Lenina. Autorem díla byl Vladimír Relich. Realizace se také velmi protahovala. Proto byl urychleně vypracován návrh kašny v místě, kde se uvažovalo postavit pomník. Návrh vypracoval tehdejší pracovník ONV Ing. Podzimek. Kašna byla realizována a stojí zde dodnes. Socha byla po čase odlita a měla být umístěna na sídlišti Vítězná. Hotové dílo pak čekalo na instalaci na zahradě 1. základní školy až do revoluce. Následně se různými cestami po roce 2000 dostalo až do Velké Británie.

Vraťme se ale k vlastnímu náměstí. Po vybudování domů bylo nutné upravit celé prostranství, které tehdy sloužilo zejména pro shromažďování občanů při různých manifestačních akcích a postrádalo prvky jakéhokoliv oživení. V roce 1963 byl vytyčen úkol, že oslavy prvního máje příštího roku proběhnou na nové ploše před Hornickým domem, která má 3400 m². Jako generální dodavatel byly určeny Pozemní stavby Karlovy Vary se stavbyvedoucím Ing. Vasilevem. Na úpravu prostoru a nového osvětlení bylo nasazeno mnoho brigádníků a další firmy. Cíl se skutečně podařilo splnit a májové oslavy proběhly na tomto náměstí, kterému byl odsouhlasen název Budovatelů na připomenutí a ocenění všech pracujících ve výstavbě, a to nejenom na tomto náměstí. Zbývalo ještě dorešit jižní stranu, která sousedí s ulicí K. H. Borovského. Nevzhledné budovy a pivovar byly zbořeny. Rovněž empirový dům z roku 1833, hostinec Kotva, byl demolován. Na jeho místě se plánovala výstavba budovy, ve které měly sídlit veškeré městské a okresní instituce. Požadavky na kanceláře však nebyly jednoznačně předneseny a koordinovány. Nároky budoucích uživatelů se mnohokrát měnily a řada z nich se

Dům čp. 1423 a 1424 v roce 1959.

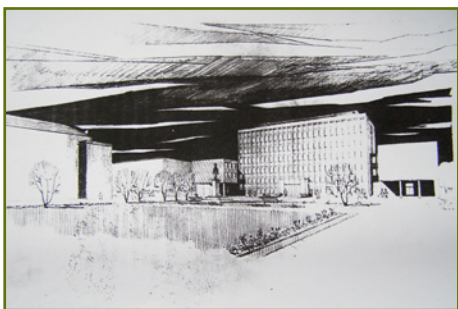
Stav náměstí v roce 1959.

Studie dostavby náměstí dle architekta Běleckého.

postupně zabydlela v jiných budovách po Sokolově. Proto byla dokumentace administrativní budovy několikrát přepracována, až se přiblížila dnešní podobě. Byla to varianta s menší budovou v blízkosti bývalého náměstí Jana Švermy a obchodním domem místo pivovaru a hostince Kotva. Po přeložce Lobežského potoka zde bylo postaveno sídlo OV KSČ. Slavnostně byl tento sekretariát, dnešní MěÚ, otevřen v lednu 1981. Náměstí dnes uzavírá parkoviště a obchodní dům Ural, jehož první etapa byla dokončena v roce 1977 a o dva roky později i etapa závěrečná. Tento obchodní dům byl typický nepravidelnými svislými pruhy, vytvořenými mozaikou na fasádě v barvě terakoty. V roce 2018 byla budova zateplena a zakryta již méně veselými deskami v šedé barvě. Nízká budova Uralu nezakrývá zcela stromy v parku za ní, a tak vzrostlá zeleň při pohledu ze schodiště Hornického domu oživuje tuto stranu náměstí. Zeleň byla také vysázena do tzv. rabátek, které byly po obvodu vlastního náměstí vybudovány v roce 1987. Přesto však nové vedení města po „sametové revoluci“ cítilo, že celý prostor nového náměstí neodpovídá tomu, co lze od takové plochy očekávat.

Proto záměr na novou úpravu náměstí přihlásila do urbanisticko–architektonické soutěže na „Cenu Petra Parléře 2013“. Zde se úkolu ujali dva mladí umělci, Ing. arch. Martin Rosa a Ing. arch. Kamil Mrva. Projekt byl porotou velice kladně hodnocen, v soutěži zvítězil a cenu Petra Parléře obdržel. Architekti vyřešili prostor vlastního náměstí a místo kašny umístili víceúčelový objekt. Prostranství navrhli osázet zelení. V jedné části náměstí plánovali z javorů vytvořit malý háj. Z hlediska dopravy změnili celý systém jízdy po komunikacích a navrhli revitalizovat ulici 5. května. Část této pěší zóny byla v loňském roce, v duchu návrhu, také realizována. Z dalších realizací byl před Hornický dům osazen informační objekt se zvonkohrou a na jižní straně náměstí byla instalována v roce 2006 velkoplošná obrazovka s elektronickými novinami.

Studie pohledu na budovu Okresního národního výboru.

Studie perspektivy náměstí.

V roce 2015 bylo rekonstruováno vstupní schodiště do MDK. Po dobu prací na komunikaci v nábřeží Petra Bezruče v dubnu 2018 bylo na náměstí umístěno provizorní parkoviště. Občanům se toto řešení zalíbilo, a tak i nadále je část plochy využívána pro parkování 42 vozidel. Vedení města zde uvažuje zřídit podzemní garáže. Tím by se celý charakter prostoru zcela změnil a bude záležet na tom, jak bude pojednán nový návrh definitivních úprav náměstí. Měl by se však stát místem sloužícím pro relaxaci, odpočinek a setkávání lidí tak, aby ho občané vyhledávali co nejvíce.

Když se otočíme zpět do minulosti, vidíme, že stavební činnost zde trvá s přestávkami bezmála sto let. Podle posledních předpokladů to vypadá, že neustane. Jisté je přání všech, aby toto náměstí bylo stále v Sokolově prostorem příjemným a oblíbeným. Obyvatelé našeho města ať sem rádi chodí, místo si co nejvíce užívají a stále ho vnímají jako Nové náměstí.

Jan Rund

Sokolovští Svědkové Jehovovi v 50. letech

Když komunistický režim po „vítězném únoru“ převzal moc, začal systematicky likvidovat svou opozici a nepřátele, domnělé i skutečné. Mezi perzekvované skupiny obyvatelstva patřili krom bývalých armádních důstojníků, soukromých podnikatelů a politických oponentů také příslušníci všech možných církví. Případy represe vůči církvi se objevily v 50. letech i v Sokolově. Jedním z nich byl případ skupiny Svědků Jehovových, jejichž existence byla po roce 1948 zakázána, přesto měla v Karlovarském kraji svou stálou vlastní organizovanou síť.

Tato náboženská společnost má několik bodů, které vyznává. Patří sem například očekávání konce světa, politická neutralita a odmítání branné služby (což byl po roce 1948 velmi problematický bod), nazývání Boha „Jehova“ a odmítání transfuze krve. Průběh pónorové činnosti Svědků Jehovových spočíval v šíření tehdy již zakázané jehovistické literatury či získávání nových členů prostřednictvím různých přednášek a setkání, která se konávala v běžných bytech. Mezi ilegální literaturu patřily hlavně texty „Strážné věže“, objevovaly se zde například články „Dni Daniela prorocství“, „Bůh budiž pravdivý“ nebo „Útěk se Společností Nového světa do bezpečí“ a bible. Přestože se existence Svědků přesunula do ilegality, v podstatě se nezměnila, až na fakt, že od nynějška se vše konalo tajně a náboženské texty bylo třeba skrývat nebo ničit.

Hromadný politický proces se sokolovskou skupinou Svědků Jehovových se týkal Dietra Kabuse, Josefa Fehéra, Josefa Chudíka, Rudolfa Kováče a Josefa Pilneyho. Počátky činnosti skupiny se vážou k Dietrovi Kabusovi, původem německého reemigranta z Polska. V Sokolově vykonával práci dělníka v místních chemických závodech, k Jehovistům se přidal ještě před zákazem. Do roku 1950 byl v učení u vedoucího skupiny Nejdka Juraže Kaminského, předtím se stal navíc spojku mezi vedoucími v Karlových Varech a Nejdka. Pomáhal také s přípravou ilegální literatury, kterou se dařilo ze západu získávat pouze v německém jazyce.

Josef Kabus.

Josef Chudík.

Josef Fěher.

Josef Pilný.

Josef Kováč.

lostátním ústředím Jehovistů. Za měsíc uspořádal tajnou schůzi tří krajských funkcionářů v Chomutově, kde dostal psací stroj. Tento dal Fehérovi, který mezitím vedl Nejde. Fěher pracoval před přestěhováním do Sokolova jako dělník na Slovensku, a tak mohl překládat Strážné věže ze slovenštiny do češtiny. Na psacím stroji od Kabuse se mu jich povedlo rozmnožit poměrně mnoho. Díky jeho přičinění se Svědkové Jehovovi v kraji rozšířili, hlavně o nové mladé lidi ze Slovenska a Německa, kteří byli náboženství nakloněni.

Mezitím se stal vedoucím jedné německé odnože a dostal se do kontaktu s dalším členem Josefem Fehérem, taky původem Němcem, který později zastoupil pozici v Nejdku, když byl zatčen Kaminský.

Když se Dietr Kabus přestěhoval z Nejdku do Svatavy, vedl další podskupinku a navázal styky s třetím pozdějším obviněným Josefem Chudíkem. Také úzce spolupracoval s vedoucím celého kraje Antonínem Holubem. V roce 1952 byl ovšem Holub zatčen a Kabus se dostal do popředí. O zatčení všechny informoval, vyzval ke zvýšené opatrnosti a rozhodl se, aby udržel organizaci, že zkusí obnovit spojení s domnělým centrem společnosti – Prahou. Přes známou se setkal s vedoucím pro území Čech Konstantinem Paukertem, kterému vyložil situaci na Karlovarsku. Ten ho jmenoval vedoucím pro Karlovarský kraj, předal mu potřebnou literaturu a přibližně 4000,- Kčs na zakoupení psacího stroje k rozšiřování materiálu, oba se také dohodli na podávání informací do Prahy. Kabus ani pak nezahálel, k tomu pražskému přidal ještě napojení na oblasti Ústí nad Labem, Hradce Králové nebo Liberce.

V březnu 1955 se uskutečnila schůzka v Třinci, které se Kabus zúčastnil a byl jmenován vedoucím dokonce pro oblast Čech. Obdržel zde 5000,- Kčs na další činnost a podporu rodin členů stíhaných StB, dohodl se i na komunikaci s ce-

Dvě fotografie dřevníku Jana Kolenčína, ve kterém měl Kováč uschovánu v zemi zakázanou jehovistickou literaturu.

V květnu dal Kabus vědět pražské spojce, že obdržel literaturu a dozvěděl se o zatčení některých Svědků Jehovových. Bylo třeba opatrnosti. Rozhodl se, že na čas přeruší činnost mimo kraj a rozmnoženou literaturu předal spolupracovníkům. Josefa Chudíka učinil zástupcem v případě svého zatčení. Ne náhodně si zvolil právě Chudíka. Josef Chudík byl národností Maďar, do ČSR emigroval v roce 1947. Usadil se v Sokolově a dělal topiče též v chemických závodech. Spolupracoval s hlavní osobností Svědků Jehovových v Sokolově Vojtěchem Jančo, kterého zastoupil po Jančově vzetí do vazby (po jmenování Kabusem a Holubem) a řídil tak sokolovskou skupinu až do r. 1952, kdy měl nastoupit povinnou vojenskou službu. Službu odmítl a šel za to na 2 a půl roku do vězení. Po návratu se opět spojil s propuštěným Jančem a čtvrtým obviněným Rudolfem Kováčem. Kováč bydlel v Mýtině u Sokolova, byl též dělníkem. Chudíkovu důvěru měl od roku 1953, kdy mu svěřil vedení jedné skupiny po tom, co prošel jeho zkoušením víry. Pomohl mu i fakt, že odmítl nastoupit brannou službu. Pořádal jehovistická setkání, předčítání z bible a různých brožurek. „Mravnostní“ povinností každého člena byl mírný příspěvek na fungování skupin, materiály a mimořádné cesty, tyto příspěvky Kováč vybíral a předával je Kabusovi nebo Chudíkovi. Vypracovával přednášky, při kterých se řídil tzv. Informátorem, textem s pokyny a častými chybami jednotlivých služebníků při výkladech. Jakékoliv texty nebo brožury měly být po upotřebení zničeny, literatura se vracela Kabusovi. Kováčovi se těmito přednáškami a aktivním hledáním také podařilo přivést pár „oveček“.

Chudík se vrátil do své pozice, kam ho schválil tehdejší vedoucí Čech Josef Skohoutil. Dále ho řídil Kabus, podával mu pokyny na 1 – 2 měsíce dopředu. Pokyny se zaměřovaly opět na šíření víry mezi veřejnost a nábor nových členů. V roce 1954 mu Kabus dal na starost i oblast Chomutova. O rok později StB zatkla Skohoutila, Kabus Chudíkovi řekl, že nastoupil na jeho místo a že dostal psací stroj, který ukryl u Fehéra. Dal mu též pod dozor

Fotografie mlékařské konve, do které byla jehovistická literatura vložena a která při druhé domovní prohlídce byla nalezena již prázdná.

Dvě fotografie psí boudy, kam byla po přenesení z dřevníku zahrabána Kolenčíkem druhá mlékařská konev s jehovistickou literaturou a odtud později Janem Kováčem odnesena a zahrabána i s literaturou v blízkém lese.

skupinu v Libavském údolí, kterou krátce na to vedl Kováč, kam jezdil svým motocyklem, který mu byl poté v létě po zatčení zabaven. Nakonec Chudík svěřil Fehérovi všechny důležité informace, předal mu 2 000 Kč do úschovy, a jak bylo zmíněno, jmenoval ho zástupcem.

Chudík zakázanou literaturu ukryl, když přišla vlna zatýkání. Ta se navíc v srpnu 1955 dotkla i samotného Kabuse, a tak Chudík kladl ještě větší důraz na opatrnost, zároveň se domluvil s kontaktem z Bratislavy na dalších textech.

Jeden den na konci srpna a jeden na konci září uspořádal dvě ilegální schůzky, obě kdesi v lese u Jindřichovic. Ujednávalo se, jaký má být postup v případě zatčení kohokoliv ze členů a taky jak vy-pomocť osamoceným rodinám zatčených Kabuse a Pilneye. Josef Pilney byl v 50. letech již důchodce, ale Svědkem Jehovovým byl už od r. 1928. Po zákazu se angažoval hlavně ve Vintířově a okolí. I jemu se povedl nábor několika nových členů, pro spory ohledně některých stránek vyznání s Kabusem byl sice zbaven místního vedení, ale spolupracoval dál a dokonce přesvědčil některé členy k nepode-psání Stockholmské mírové výzvy proti válce a aby se neúčastnili voleb do Národního shromáždění a Národních výborů.

Samotného Chudíka pak zatkl StB v říjnu téhož roku, někdy na podzim i Josefa Fehéra. Skupinu nebylo nijak těžké usvědčit, byly totiž nalezeny skrýše literatury. 8. srpna 1956 byl nad členy skupiny vyneseno rozsudek, který zněl následovně: vinnými trestným činem sdružováním proti republice byli odsouzeni Dieter Kabus na 6 let, Josef Chudík, na 5 let, Rudolf Kováč na 3 roky, Josef Fehér na 1 a půl roku a Josef Pilney na 1 rok, všichni nepodmíněně a s vedlejšími tresty (např. propadnutí části majetku, dočasné ztráty občanských práv). I toto byly v dobovém kontextu mírné tresty: důvodem bylo, že komunisté nepovažovali aktéry případu tolik za rozvraceče republiky, jako spíše za náboženské fanatiky. Kabus s Chudíkem dostali vyšší tresty kvůli významnějšímu postavení, navíc Kabusovi zřejmě přihoršilo i to, že byl za 2. světové války členem německého wehrmachtu.

Sokolovští Svědkové Jehovovi byli rozvezeni po republice do pracovních táborů, kde si odpykávali své tresty. Zajímavostí je fakt, že hlavní aktér skupiny Dieter Kabus šířil svou víru dál, v komunistickém lágru Bytíz, kde na ni obracel dokonce i zavřený komunisty.

Markéta Štekllová

Po stopách třetihor na Sokolovsku

I když nás to nemusí napadnout a mnohdy se bavíme o pouhým okem téměř nepostřehnutelných pozůstatcích, tak po většině Sokolovska můžeme najít a pozorovat pozůstatky třetihor, které byly pro náš region velice významnou geologickou etapou. V dnešním článku podnikneme krátký výlet do minulosti, představíme si, jak třetihory v našem regionu mohly vypadat a především, co nám zanechaly.

Při pátrání po minulosti se vrátíme v čase do období před 66 miliony lety na počátek období zvaného paleogén (mladší třetihory). Počátkem třetihor a pomyslným předělem mezi křídou a paleogénem je vymírání druhů na konci křídou. Jedná se o jedno z geologických období, ke kterému se vztahuje mnoho teorií ohledně příčin, rozsáhlosti i dopadů vymírání. Odborníci se ale nedokázali dodnes shodnout, který z modelů je přesný. My se ale přesouváme na území dnešní České republiky. To už se bezpečně ocitá na evropské desce a dělení kontinentů se již postupně blíží dnešnímu stavu. Amerika, Evropa i Afrika jsou od sebe již odděleny a postupně se vzdalují. Přichází další fáze horotvorného procesu, jehož dopadem je vznik pohoří Alpy zvaný alpské vrásnění. Měníci se pozice kontinentů postupně uzavírá vodní masu a vzniká Středozemní a Černé moře. Rozevírající se průruva mezi evropskou a americkou pevninou dává vzniknout Atlantickému oceánu a započiná formování největšího světového pohoří Himaláje. Australská pevnina mezitím doputovala daleko k oblasti jižního pólu.

V tomto období z území Česka definitivně ustupuje moře Tethys a od té doby se již nikdy nevrátí. Na našem území se v průběhu pozdních třetihor a závislosti na alpském vrásnění šíří vulkanická činnost, která přetrvává do období čtvrtohor, ve kterém z geologického hlediska žijeme. Na Chebsku se

Pohled na Velkolom Jiří.

tak zachovávají pozůstatky velice mladé vulkanické činnosti - Komorní a Železná hůrka, z druhé strany Krušnohorského komplexu pak dochází ke vzniku Doupovských hor. V oblastech pod geologickými zlomy Krušných hor dochází k formování soustavy jezer a říček v mělkých pánvích. Z tohoto raného období se dochovávají usazeniny říčních písků a štěrků se slabým prouhelněním, zformovaná geologická vrstva se nazývá Starosedelské souvrství. Postupně se tato jednotná pánev dopadem seizmické činnosti dělí na dvě samostatně se vyvíjející tělesa. Vzniká tak komplex chebsko-sokolovské pánve a severočeské pánve. V průběhu oligocénu a miocénu pak dochází k postupnému usazování živočišného a rostlinného materiálu na dnech zanikajících jezer a říček a tím dochází k formování největšího průmyslového bohatství sokolovské pánve – ke vzniku uhelných slojí. Geologické vrstvy usazené při těchto procesech nazýváme Novosedelské souvrství, v jehož tělese leží uhelná sloj Josef a jeho složení dokládá stupňující se vulkanickou činností. Na něj nasedá Sokolovské souvrství, kde se dynamicky prolínají horniny vulkanického původu a pánevní sedimenty. V tomto období dochází k nejsilnější vulkanické činnosti a vzniku hlavních uhelných slojí Anežka a Antonín. Tyto vrstvy jsou překryty Cyprisovým souvrstvím, což je mocná vrstva jílovců s typickou listovitou odlučností, které se průmyslově využívají. Název tohoto souvrství pochází od schránek drobných korýšů „Cypris angusta“, které jsou v tomto souvrství uloženy. Pozorovat geologickou minulost naší oblasti můžeme dnes pouhým okem a představíme si některá místa, která stojí za návštěvu.

Pískovna Erika - pískovna Erika se nachází poblíž obce Luh nad Svatavou a je viditelná po levé straně ze silnice na trase Sokolov - Boučí. Jedná se o unikátní lokalitu a od roku 2018 je chráněna jako národní přírodní památka. Stěny bývalé pískovny jsou nejlépe odkrytým profilem starosedelského souvrství na území sokolovské pánve a na povrch vystupují paleontologicky významné fosilie třetihorních dřevin a především listů. Lze

Pískovna Erika - starosedelské souvrství.

je pozorovat pouhým okem ve stěnách pískovny i kdekoli v zemi, kam postupně vypadávají. Lokalita je významná rovněž hnízděním břehulí říčních ve stěnách pískovny a výskytem mnoha vzácných druhů obojživelníků ve vodních plochách pískovny.

Údolí řeky Ohře - profil řeky Ohře rází v určitých polohách hluboký kaňon profilem sokolovského masivu. Jedním z nejvýraznějších míst je kaňon řeky pod dálničním mostem na trase Sokolov - Karlovy Vary. Na svahu blíže k Sokolovu mezi obcemi Královské Poříčí a Nové Sedlo lze najít četné pseudokrasové jeskyně, které Ohře vytvořila při hloubení cesty terénem. Nejdelší jeskyně je jeskyně „Cikánka“ ležící přímo pod dálničním mostem. Přístup k jeskyním je krkolomný a je potřeba velké opatrnosti, ale jeskyně samotné jsou bezpečné. Unikátní jsou vzhledem svých stěn, které jsou posety zkamenělinami třetihorní flóry.

Uhelné sloje - tím nejrozsáhlejším a nejdůležitějším bohatstvím, které nám třetihory zanechaly, jsou rozsáhlé uhelné sloje. Ty společnost Sokolovská uhelná, a. s. těží dodnes, ale jejich dostupné zásoby se poměrně rychle tenčí a v průběhu příštích let dojde k ukončení těžby. Uhelné zásoby sokolovské pánve lze rozdělit do tří hlavních slojí: Antonín, Anežka a Josef. Z těchto slojí je nejrozsáhlejší a průmyslově nejvýznamnější sloj Antonín. V průběhu desítek let těžby bylo uhlí dobýváno hlubinně i povrchově, došlo k otevření desítek důlních děl, ale z nich je většina již uzavřená a na jejich území jsou vytvořené rekultivované výsypky, nebo jsou rekultivovány zavodněním. Příkladem zavodnění je bývalý důl Silvestr, který dnes slouží jako odkaliště popílku pro místní teplárnu Tisovou, bývalý důl Michal, ze kterého je vytvořeno přírodní městské koupaliště, a ve finále největší vodní plocha, bývalý důl Medard, jehož zavodňování již bylo ukončeno. Do budoucna se zde plánuje rozsáhlé vodní centrum a na jeho okraji v těsné blízkosti obce Svatava dochází k fárání zbytkové uhelné sloje. Povrchově rekultivované plochy jsou například Litovská výsypka (kde se opakovaně nedáří vysadit vegetaci kvůli kyselým důlním vodám), Lomnická výsypka či Velká podkrušnohorská výsypka. Na území výsypky Antonín mezi Sokolovem a Citicemi došlo během rekultivace k vytvoření unikátního arboreta. V současnosti se těžební průmysl SUAS soustředil na území velkolomu Jiří v rozsáhlém prostoru mezi Sokolovem a Lomnicí. Velkolom vznikl spojením dříve oddělených lomů Jiří a Družba. Výjimečný výhled na velkolom je z vyhlídky „Na pískách“ umístěné po levé straně silnice mezi Královským Poříčím a Loktem. Mimo hnědého uhlí se ve slojích nachází mnohé třetihorní pozůstatky, především araukarity (prokřemenělé zbytky třetihorních dřevin) a ve vrstvách křemeliny časté fosilie a zachovalé ulity mořských živočichů. Mineralogy mohou zaujmout nálezy siřníků železa - pyritu a markazitu.

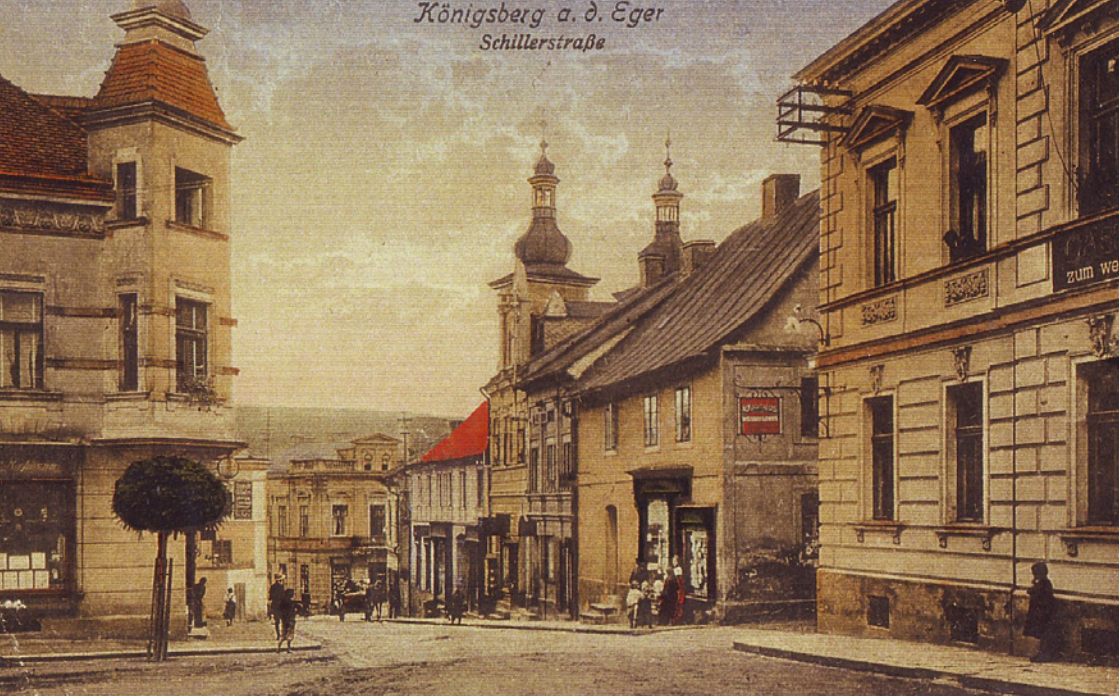

Dokonalý krystal markazitu.

Takto přibližně ve zkratce probíhaly globální změny a formování sokolovské pánve v průběhu třetihor, které skončily přibližně před 2,6 miliony let. V průběhu přibližně 64,4 milionu let došlo k mnoha změnám, které svět přiblížily dnešní podobě. Začala vznikat a růst dnešní největší pohoří, zcela zmizeli poslední pozůstatci okřídlených a podvodní potomci dinosaurů a kontinenty se přiblížily dnešní podobě. Území dnešní České republiky opustily zbytky oceánu Tethys a přišel nástup silné seizmické a vulkanické činnosti, který dal vzniknout novým pohořím, a v našem regionu došlo ke vzniku nejdůležitějších průmyslových ložisek uhlí a mnoha geologických unikátů, na nichž můžeme sledovat minulost naší země. Období třetihor pak uzavírá postupně až prudké ochlazení, výrazné zaledňování polárních a subpolárních oblastí. Nastupuje období glaciálu a interglaciálu, všeobecně známé jako doba ledová a doba meziledová. Třetihory se stávají geologickou minulostí a nastupuje věk čtvrtohor.

Petr Vrba

*Königsberg a. d. Eger
Schillerstraße*

Kynšperk počátkem 20. století. (viz článek na str. 8)

Kraslický hřbitov, současný pomník sovětských válečných zajatců. Foto P. Paluch 2019. (viz článek na str. 25)